

**ПАЖУҲИШГОҲИ РУШДИ МАОРИФ БА НОМИ АБДУРАҲМОНИ
ЧОМИИ АКАДЕМИЯИ ТАҲСИЛОТИ ТОҶИКИСТОН**

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ: 378.2:35 (575.3)

ТКБ 74.00+68 (2 тоҷик)

X – 67

ХОЛМУРОДОВ МАНУЧЕҲР ҒУЛОМҲАЙДАРОВИЧ

**ХУСУСИЯТҲОИ ПЕДАГОГИИ ТАЪЛИМИ ОМОДАГИИ
ИБТИДОИИ ҲАРБӢ ДАР МУАССИСАҲОИ
ТАҲСИЛОТИ МИЁНАИ УМУМӢ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т И

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади
илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01 – Педагогикаи
умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот**

ДУШАНБЕ – 2023

Диссертатсия дар Пажуҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ: Сафаров Шодӣ Асомуродович – доктори илмҳои педагогӣ, ректори Донишкадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ба номи С. Раҳимов

Муқарризони расмӣ: Шаропов Шавкатҷон Аҳмадович - доктори илмҳои педагогӣ, профессори кафедраи педагогикаи иҷтимоӣ ва касбии Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров

Намозов Тошқул - мудири кафедраи тарбияи ҷисмонии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни

Муассисаи пешбар: Донишгоҳи давлатии Данғара

Ҳимояи диссертатсия 04 апрели соли 2023, соати 15⁰⁰ дар шурои муштараки диссертатсионии 6D.KOA-022 назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ва Академияи таҳсилоти Тоҷикистон (734063, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кӯчаи С.Айнӣ, 126, тел.: 225 84 23) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия ва автореферати он дар китобхона ва сомонаи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон (www.aot.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «___» _____ соли 2023 тавзеъ шудааст.

**Котиби илмии шурои муштараки диссертатсионӣ,
доктори илмҳои педагогӣ**

М. Каримзода

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи диссертатсия. Масъалаҳои оmodасозии ҳарбӣ, тарбияи ватандӯстӣ ва шаҳрвандии насли наврас ба маҷмуи масъалаҳои дохил мешаванд, ки дар доираи фанни муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ «Оmodасозии ибтидоии ҳарбӣ» (ОИХ) ҳаллу фасл мешаванд. Мавзуи ОИХ қисми асосии низоми оmodасозии пешаздавати шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистонро барои хизмати ҳарбӣ дар сафҳои қувваҳои мусаллаҳи кишвар ташкил медиҳад. Сифати оmodасозии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ аз бисёр ҷиҳат бо хусусиятҳои таълими фанни ОИХ, яъне аз методика, маҷмуи шаклҳо, воситаҳо, методҳо ва усулҳои таълиму тарбия вобаста аст.

Дар паради ҳарбӣ ба ифтихори 27-солагии таъсисёбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарфармондеҳи Олии Қувваҳои Мусаллаҳ, генерали артиш Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ қайд кард, ҳодисаҳои, ки солҳои охир дар минтақаҳои гуногуни ҷаҳон ба амал омада, боиси ҳалокати ҳазорҳо нафар одамони бегуноҳ ва бехонумон мондани миллионҳо нафари дигар дар баъзе кишварҳои сайёра гардида истодаанд, моро водор месозанд, ки барои тақвияти пояҳои моддӣ ва техникаӣ ҷузъу томҳои ҳарбӣ, ба хусусияти таҳдиду хатарҳои муосир мутобиқ гардондани қудрати мудофиавии Қувваҳои Мусаллаҳи мамлакат ва тақмили сатҳи оmodабошии ҷангии ҳаёти шахсии он минбаъд низ тадбирҳои зарурии иловагӣ андешем.

Бахусус, вазъи зудтағйирёбандаи ҳарбиву сиёсии сайёра, аз ҷумла минтақа, торафт густариш ёфтани доираи фаъолияти гурӯҳи созмонҳои террористиву экстремистӣ, инчунин, гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир, қочоқи силоҳ ва дигар ҷиноятҳои фаромиллӣ аз ҳар як хизматчи ҳарбӣ тақозо менамояд, ки дар самти ҳимояи истиқлоли Ватани азизамон, ҳифзи амнияти давлату ҷомеа ва зиндагии ороми сокинони мамлакат доимо зираку хушёр ва оmodа бошанд.

Дар оmodа кардани ҷавонон ба хизмати ҳарбӣ муассисаҳои таҳсилоти умумӣ (мактабҳо, литсейҳо, гимназияҳо, коллечҳо ва ғ.) ҷойгоҳи махсусро ишғол намуда, бо ҷунин омилҳо муайян шудааст, ки дар шароити муосир оmodасозии шаҳрвандони Тоҷикистон ба хизмати ҳарбӣ самти афзалиятноки сиёсати давлат буда, яке аз омилҳои муҳими таҳкими қобилияти мудофиавии давлат боқӣ мемонад. Сониян, муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ имкон медиҳад дар марҳилаи мазкур шумораи назарраси шаҳрвандони ҷавони мамлакат бо оmodа намудан ба хизмати ҳарбӣ ва тарбияи ватандӯстӣ фаро гирифта шавад.

Аз ин рӯ, зарурат ба тақмили доимии муназзами донишҳо, маҳоратҳо ва малақаҳои хонандагон зимни таълими оmodагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мавзуи кори диссертатсиониро ҳамчун: “Хусусиятҳои педагогии таълими оmodагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ” муайян кард.

Дарачаи омӯзиши мавзӯи таҳқиқот. Дар илми педагогика муддати тӯлонӣ таҳқиқи масъалаҳои омодаسازی ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ватандӯстӣ ва шаҳрвандӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёна ба амал омада истодааст. Масъалаи омодаسازی пешаздавати хонандагони синфҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ҳанӯз дар давраи шӯравӣ мубрам буда, аз ибтидои асри XX сар карда, ба он як қатор асарҳо бахшида шудаанд.

Паҳлӯҳои гуногуни масъалаи мавриди баррасии мо коркарди худро дар таҳқиқотҳои педагогҳо ва файласуфҳо ёфтааст. Дар миёни онҳо диссертатсияҳои доктории С.Ф. Кужилин, Ю.А. Юдахин, С.Д. Половетский, Н.А. Белоусов ва дигаронро номбар кардан мумкин аст. А.А. Аронов, В.И. Лутовинов, Н.Е. Хворов дар қорҳои худ низоми тарбияи ҳарбию ватандӯстии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумиро аз мавқеҳои илми педагогӣ мавриди таҳлил қарор дода, дар онҳо ихтилофоти муайяно ошкор намуда, ба камбудии мушаххаси фаъолияти он ишора кардаанд. Масъалаҳои тақмили мазмуни таълими «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ»-ро дар муассисаҳои таҳсилот: В.И. Звягинский, В.А. Чернуха, О.Н. Косенков, В.П. Мусатов ва дигарон мавриди омӯзиш қарор додаанд. Таъминоти технологияи машғулияти омодагии ибтидоии ҳарбию чунин муҳаққиқон, ба монанди О.В. Дубовая, О.И. Носков, В.С. Бобрешова, Н.И. Смахина, А.В. Герасев, В.М. Крилов ва дигарон баррасӣ кардаанд. Низоми омодаسازی хонандагон ба хизмати ҳарбӣ дар диссертатсияҳои В.С. Чудный ва Н.М. Конжиев ҳамчун маҷмуи шаклҳо ва методҳои махсус, ҷузъҳои мазмунӣ, ташкили амалҳои маърифатӣ ва амалии хонандагон асоснок карда шудааст. Дар диссертатсияҳои А.А. Аронов, В.И. Лутовинов ва дигарон унсурҳои моҳиятии раванди омодаسازی ибтидоии ҳарбии хонандагон ба хизмати ҳарбӣ таҳқиқ шудаанд.

Дар қорҳои алоҳидаи муаллифони тоҷик, масалан, дар таҳқиқоте, ки аз ҷониби М.М. Муҳаммадеев гузаронида шудааст, омодаسازی хонандагон ба хизмати ҳарбӣ ҳамчун яке аз ҷузъҳои таҳсилот ва иҷтимоишавии онҳо дар ҷомеа муаррифӣ шудааст.

Махсусан аҳамияти қори А.М. Мирзокаримзода ғарбӣ барои таҳқиқоти мазкур таъкид кардан зарур аст, ки афзалиятнокии ташаккули мавқеи ҳарбӣ-ватандӯстии хонандагони синфҳои болоиро дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Тоҷикистон мавриди таҳқиқи ҳамҷониба қарор додааст.

Дар китоби дарсии Н. Исмоилов, В.М. Ҳурматуллоев “Омодагии ибтидоии ҳарбӣ” барои синфҳои 10–11-ум ва китоби дарсии Н. Исмоилов, А. Исмоилов, Қ. Зиёев “Омодагии ибтидоии ҳарбӣ” барои синфҳои 10-11-ум ба таъсисёбии Артиши миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, санаду қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба бунёди артиш, сохтор ва вазифаҳои он заминаи ҳуқуқӣ гузоштаанд, ишора шудааст.

Таҳлили адабиёти илмӣ нишон медиҳад, ки дар солҳои охир миқдори қалони мақолаҳо ба нашр расидаанд, ки ба масъалаҳои омодаسازی ҳарбӣ, тарбияи ватандӯстӣ ва шаҳрвандии насли наврас дахл дошта, ба вазъияти

муосир ва чанбаҳои ретроспективӣ ва муқоисавии мавзӯи мазкур равшанӣ андохтаанд.

Илова бар ин, қисми калони маълумоти мавриди таҳлил аз барномаҳои «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ»-и муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ахбороти расмӣ, ки дар сомонаҳои Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба даст омадаанд.

Таҳлили адабиёти илмӣ-педагогӣ ва таҳқиқотҳои диссертатсионӣ имкон дод, ки **ихтилофоти зерин** ошкор карда шаванд:

- байни талаботи ҷомеа ба навҷавонони омода ба хизмати ҳарбӣ, ватандӯст ва дорои ҳисси баланди шахвандӣ ва раванди тамоюлгирии онҳо асосан ба арзишҳои умумиинсонӣ;

- байни талабот ба муосиркунонии низоми таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва вазъи номатлуби он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Дарки ихтилофоти дар боло зикргардида **проблемаи** таҳқиқотро ба тариқи зайл муайян кард: хусусиятҳои педагогии таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар чанбаҳои оmodасозӣ ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ватандӯстӣ ва шахрвандӣ дар низоми таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз чӣ иборатанд?

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоихаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи татбиқи нақшаи дурнамои корҳои илмию таҳқиқотии шуъбаи технологияи меҳнат, тарбияи ҷисмонӣ ва омодагии дифои Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон барои солҳои 2017-2021 дар мавзӯи “Роҳу усулҳои ташаккули тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар заминаи мероси маънавии халқи тоҷик” ва талаботи асосии Барномаи тарбияи ватандӯстӣ ва таҳкими ҳувияти миллии ҷавонон дар шаҳри Душанбе барои солҳои 2019-2022 иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Ошкор намудани хусусият ва шароитҳои педагогии таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар доираи асоснокии низоми оmodасозӣ ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ватандӯстӣ ва шахрвандӣ ҳамчун омили ташаккули мавқеи ҳаётии хонандагони синфҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои ноил шудан ба мақсади таҳқиқот вазифаҳои зерини таҳқиқотӣ гузошта шуданд:

- баррасии мазмун, ҳадаф ва вазифаҳои машғулиятҳои «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ»;

- гузаронидани таҳлили таърихӣ педагогии масъалаи ташаккул ва рушди низоми таълими омодагии ибтидоии ҳарбии хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ;

- таҳқиқи хусусиятҳои педагогии таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ;

- таҳлил ва арзёбии амалияи оmodасозӣ ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ҳарбӣ–ватандӯстӣ ва шахрвандии хонандагони синфҳои болоӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- муайян кардани роҳҳои такмил додани таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ ва шароити татбиқи онҳо дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ;

- таҳия ва аз ҷиҳати озмоишӣ санҷидани самарабахшии кори таҷрибавӣ – озмоишӣ оид ба оmodасозӣ ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ҳарбӣ–ватандӯстӣ ва шахрвандии хонандагони синфҳои болоӣ;

- пешниҳоди тавсияҳо оид ба такмили таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар асоси гузаронидани озмоиши педагогӣ.

Объекти таҳқиқот - машғулиятҳои омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот - хусусиятҳои педагогии таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.

Фарзияи таҳқиқот - ташаккул ва рушди мавқеи омодагӣ ба хизмати ҳарбӣ, ватандӯстӣ ва шахрвандии хонандагони синфҳои болоӣ дар машғулиятҳои омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон самарабахштар мегардад, **агар**:

- дар хонандагони синфҳои болоӣ муносибати шахсии худ ба омодагӣ ба хизмати ҳарбӣ, ватандӯстӣ ва шахрвандӣ ташаккул дода шавад;

- барои истифодаи пурраи принципҳои ягонагии назария ва амалия дар доираи фанни таълимӣ ва фаъолияти беруназсинфӣ, яқпорчагии ташаккули шахсият, ягонагии таълиму тарбия дар низоми оmodасозии хонандагони синфҳои болоӣ ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ватандӯстӣ ва шахрвандӣ шароит фароҳам оварда шаванд;

- кафомонии мавҷудаи технологияи таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бартараф карда шуда, онҳо бо кадрҳои соҳибхтисос ва касбӣ барои таълими фанни “Омодагии ибтидоии ҳарбӣ” таъмин карда шаванд;

- омезиши беҳтарини технологияҳои педагогии анъанавӣ ва инноватсионӣ дар машғулиятҳои омодагии ибтидоии ҳарбӣ таъмин карда шавад.

Марҳилаҳои таҳқиқот. Таҳқиқот дар се марҳилаи ба ҳам алоқаманд аз соли 2017 то соли 2021 гузаронида шуд.

Дар марҳилаи аввал (солҳои 2017–2018) омӯзиши адабиёти илмӣ ва таълимию методӣ анҷом дода шуда, муносибатҳои асосӣ ба омӯзиши мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ муайян карда шуда, таҷрибаи ватанию хоричӣ дар дар гузаронидани машғулиятҳои омодагии ибтидоии ҳарбӣ ва асосҳои беҳатарии ҳаёт таҳлил ва чамъбаст карда шуд. Дар ҳуди ҳамин марҳила мубрамият ва аҳамияти амалии масъалаи таҳқиқот асоснок карда шуда, дастгоҳи мафҳумӣ таҳия карда шуда, фарзияи корӣ ифода карда шуд.

Дар марҳилаи дуюм (солҳои 2018–2019) мазмуни барномаҳои таълимӣ – дидактикӣ оид ба НВП дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии

Ҷумҳурии Тоҷикистон, мучаҳҳазнокии ҳучраҳои ОИХ бо таҷҳизот ва асбобу лавозимоти лозима, тақсимоти соатҳои дарсӣ аз рӯи бахшҳои барномаи таълими умумии ОИХ мавриди омӯзиш қарор дода шуда, кори таҷрибавӣ – озмоишӣ гузаронида шуд.

Дар марҳилаи сеюм (солҳои 2020–2021) маълумотҳои оморӣ ва барномаҳо дар мавзӯи «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ»-и Ҷумҳурии Тоҷикистон ва баъзе кишварҳои ИДМ таҳлил карда шуда, инчунин мушкилоти тағйироти сифатӣ дар раванди машғулиятҳои омодагии ибтидоии ҳарбӣ, натиҷаҳои назорати сифати донишҳои хонандагони синфҳои болоӣ дар бораи омодагии ибтидоии ҳарбӣ, самаранокии мазмуни фанни таълими «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ», сатҳи таъсири технологияҳои пешниҳодшуда ба машғулиятҳои омодагии ибтидоии ҳарбии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳқиқу таҳлил қарор дода шуданд.

Асоси назариявӣю методологии таҳқиқотро қорҳои илмии муаллифони ватанию хориҷӣ оид ба масъалаи таҳқиқшаванда, маводи таърихӣ ва асарҳои педагогҳои ватанӣ, таҷрибаи ҷамъбаастшудаи пешқадами педагогӣ ва таҷрибаи бисёрсолаи шахсӣ дар муассисаҳои таҳсилот ташкил медиҳанд. Нақшаҳо ва барномаҳои таълими муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтанд. Дар қор инчунин ҳуҷҷатҳои меъёрии ҳуқуқии ҷумҳуриявӣ ва дохилийдоравӣ, маводҳои таълимӣ, таълимӣ – методи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, адабиёти энциклопедӣ ва маълумотномавӣ, натиҷаҳои таҳқиқотҳои ҷомеашиносӣ, мавод аз нашрияҳои даврӣ ва Интернет истифода шуданд.

Мазмун, ҳадафҳо ва вазифаҳои машғулиятҳои «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ», ки татбиқи оптималии ташаккули ҳаёти ҳарбӣ–ватандӯстӣ ва шаҳрвандии хонандагони синфҳои болоиро таъмин мекунанд, пеш аз ҳама, бар маҷмуи пурраи ҳуҷҷатҳои марбут ба мудофия ва амнияти кишвар, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул шудааст, асос меёбанд.

Ба онҳо чунин ҳуҷҷатҳо дохил мешаванд: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи уҳдадорӣю умумии ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ»; Доктринаи ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мудофия»; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақоми хизматчиёни ҳарбӣ»; Низомнома дар бораи тартиби адои хизмати ҳарбӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ шудааст; Низомнома дар бораи тартиби тайёр кардани шаҳрвандон ба хизмати ҳарбӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ шудааст; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи уҳдадорӣю ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ» (ш. Душанбе, 25 январи соли 2021, № 113); «Барномаи давлатии тарбияи ватандӯстӣ ва таҳкими ҳувияти миллии ҷавонони Тоҷикистон барои солҳои 2018–2022» дар ҳошияи татбиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» аз 28 июни соли 2011, №716 ва ғайра.

Ҳамаи ин ва дигар ҳуҷҷатҳо барои ташаккул ва фаҳмиши ҳадафҳо ва вазифаҳо, ки дар доираи таълими фанни ОИХ гузошта шудаанд, замина фароҳам меоранд.

Сарчашмаҳои маълумот. Сарчашмаҳои маълумотро осори бунёди муҳаққиқони хориҷиву ватанӣ, қонунҳо, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, концепсияву стратегия ва барномаҳои давлатӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳаи маориф, таҷрибаи пешқадами педагогии омӯзгорон ва таҷрибаи бисёрсолаи шахсии муаллиф, нақшаву барномаҳои таълимии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ташкил медиҳанд. Дар қор инчунин монографияҳо, мақолаҳо ва диссертатсияҳои муаллифони ватанӣ ва рус, маводи таълимӣ, таълимӣ-методии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, нашрияҳои даврӣ ва Интернет ва ғ. ҳамчун сарчашма мавриди истифода қарор дода шуданд.

Пойгоҳи иттилоотӣ ва омории таҳқиқотро, ҳамчунин, маҷмуаҳои расмӣ омӯрӣ ва бюллетенҳои солони Агенсии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015–2020, инчунин маводи бӯйгониишудаи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил медиҳанд.

Заминаҳои эмперикӣ: Заминаҳои эмпирикии таҳқиқотро муносибати амалии муаллифи таҳқиқоти диссертатсионӣ бо объекти таҳқиқшаванда: омӯзиш ва таҳлили сарчашмаҳо оид ба мавзӯи таҳқиқот; муайян кардани робита ва таъсири мутақобилаи назарҳои педагогӣ ба тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ; ташкил, гузаронидан ва арзёбии натиҷаҳои тадқиқоти озмоишӣ, ки аз марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда иборат буд; муқоиса ва ҷамъбасти натиҷаҳои ба даст овардашуда; таҳлили дониш, малака ва маҳорати хонандагони синфҳои болоӣ (пурсишнома, тест, сӯҳбат, муҳоҷиса); мушоҳидаи фаъолияти хонандагон, сӯҳбатҳо ва ғ. ташкил медиҳанд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Қори таҷрибавию озмоишӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №15 ва №41 ҷамоати Ҳусайнободи ноҳияи Темурмалик вилояти Хатлон гузаронида шуд. Ба таҳқиқоти озмоишӣ зиёда аз 10 нафар омӯзгорони ОИҲ ва беш аз 60 хонанда фаро гирифта шуданд. Дар озмоиши педагогӣ ду гурӯҳи хонандагони синфҳои 10–11 муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №15 ва №41 ҷамоати Ҳусайнободи ноҳияи Темурмалик вилояти Хатлон ҷалб карда шуданд.

Навгони илмии таҳқиқот аз муқаррароти зерин иборат аст:

1) муносибатҳои назариявӣ ва методологӣ ба омодаасозӣ ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ватандӯстӣ ва шаҳрвандии хонандагони синфҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар доираи фанни «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ»; мазмун, ҳадаф ва вазифаҳои машғулиятҳои «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ» мавриди омӯзиш ва таҳқиқу таҳлил қарор дода шуданд;

2) таҳлили таърихию педагогии масъалаи ташаккул ва рушди низоми таълими омодагии ибтидоии ҳарбии хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ гузаронида шуд;

3) таъминоти технологияи машғулиятҳои омодагии ибтидоии ҳарбӣ оид ба омодаасозии ибтидоии ҳарбӣ таҳия карда шуд, ки ба ташаккули мавқеи омодагӣ ба хизмати ҳарбӣ, ватандӯстӣ ва шаҳрвандии хонандагони синфҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мусоидат мекунад;

4) хусусиятҳои педагогии таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ ва

амалияи оmodасозӣ ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ҳарбӣ–ватандӯстӣ ва шахрвандии хонандағони синфҳои болоӣ баррасӣ гардида, роҳҳои беҳтар кардани таълими оmodагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ нишон дода шуданд.

5) тавсияҳо оид ба баланд бардоштани самаранокии ташаккули мавқеи оmodагӣ ба хизмати ҳарбӣ, ватандӯстӣ ва шахрвандии хонандағони синфҳои болоӣ дар машғулиятҳои оmodагии ибтидоии ҳарбӣ пешниҳод карда шуданд.

Муқаррароти асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Мазмун, ҳадафҳо ва вазифаҳои машғулиятҳои «Оmodагии ибтидоии ҳарбӣ». Аз рӯи мазмуни худ таълими оmodагии ибтидоии ҳарбӣ татбиқи маҷмуи равандҳои гуногуни дорои хусусияти иҷтимоию иқтисодӣ, психологӣ – педагогӣ, тиббӣ, ташкилӣ, методологидошта ва ғайраро дар бар мегирад, ки ҳамаи онҳо бояд мақсаднок ва ҳамаҷониба, дар асоси ҳадафҳо ва вазифаҳои Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба татбиқи фармоиши иҷтимоӣ – давлатӣ ба оmodасозии ҷавонон ба хизмати ҳарбӣ амалӣ карда шаванд.

2. Тамоюлҳои асосии таълими оmodагии ибтидоии ҳарбӣ дар давраҳои гуногуни таърихи давлати мо ва масъалаҳои асосии таълими оmodагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар марҳилаи ҳозира. Натиҷаҳои таҳлил ва арзёбии вазъи кунунии низоми мавҷудаи оmodасозӣ ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ватандӯстӣ ва шахрвандӣ дар низоми таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

3. Роҳҳо ва шароитҳои асосии педагогии такмили фаъолияти педагогии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ оид ба оmodасозии ибтидоии ҳарбии хонандагон дар ҳамкорӣ бо комиссариатҳои ҳарбӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ инҳоянд: такмили ташкили фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ оид ба оmodасозии ибтидоии ҳарбии хонандагон (такмили ташкили раванди таълим, такмили ташкили корҳои беруназаълимӣ (машғулиятҳои факултативӣ, чорабиниҳои алоҳида) ва ғайра; такмили техникаи педагогии ҳайати роҳбарикунандаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ (муҷаҳҳаз кардани омӯзгорон– ташкилотчиён бо асосҳои назария ва амалияи истифодаи техникаи педагогӣ, иштироки фаъолонаи тамоми ҳайати омӯзгорон дар таҳия ва истифодаи техникаи таълим ва тарбия ва ғ.); такмили ташкили ҳамкориҳои муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо комиссариатҳои ҳарбӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ.

4. Натиҷаҳои озмоиши педагогӣ барои муайян кардани сатҳи самарабахшии мазмун ва технологияи ташаккули мавқеи оmodагӣ ба хизмати ҳарбӣ, ватандӯстӣ ва шахрвандии хонандағони синфҳои болоӣ дар машғулиятҳои оmodагии ибтидоии ҳарбӣ.

5. Тавсияҳои илмӣ – амалӣ, ки ташаккули самараноки мавқеи оmodагӣ ба хизмати ҳарбӣ, ватандӯстӣ ва шахрвандии хонандағони синфҳои болоиро дар машғулиятҳои оmodагии ибтидоии ҳарбӣ таъмин

мекунанд.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот аз ҳалли вазифаи илмӣ оид ба баланд бардоштани самаранокии таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, дар асоси ҳамкориҳои зич бо ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва комиссариатҳои ҳарбӣ; равшан ва асоснок кардани асосҳои назариявии таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ; таҳияи роҳҳои асосии баланд бардоштани самаранокии раванди таҳқиқшаванда; асоснок кардани хулосаҳои назариявӣ, ки метавонанд заминаи таҳқиқоти педагогиро оид ба масъалаи баланд бардоштани самаранокӣ ва сифати таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ ташкил кунанд, иборат мебошад. Аҳамияти назариявии таҳқиқот инчунин бо он муайян карда мешавад, ки хусусиятҳо ва тамоюлотҳои таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ вобаста ба ҷанбаҳои иҷтимоӣ–сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва демографияи ҳаёти ҷамъиятӣ муайян шудаанд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот бо имконияти истифодаи натиҷаҳои он дар таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, дар қори комиссариатҳои ҳарбӣ оид ба оmodасозии ҳарбии касбии даъватшавандагон ва тарбияи ҳарбӣ–ватандӯстӣ муайян мешавад. Маводи назариявӣ ва методии таҳқиқоти диссертатсиониро дар таҳияи барномаҳои тақмили ихтисоси омӯзгорон–ташкилотчиёни таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ истифода бурдан мумкин аст.

Дарҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот ва асоснокии хулосаҳо тавассути татбиқи муносибати шахсиятӣ–иҷтимоӣ–фаъолиятӣ ба таҳқиқи раванди мазкури педагогӣ, истифодаи низоми методҳои гуногуни эмпирикӣ ва назариявии таҳқиқот, таҳлили ҳамачониба ва зина ба зина, натиҷаҳои дар ҷараёни корҳои таҷрибавӣ – озмоишӣ ба даст овардашуда, ва тасдиқи онҳо бо таҷрибаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, комиссариатҳои ҳарбӣ, қисмҳои ҳарбӣ таъмин шудааст.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия ба бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси илмии 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот мувофиқат мекунад: *банди 3* – «Антропологияи педагогӣ» (низомҳои /шароитҳои/ рушди шахс дар ҷараёни таълим, тарбия, таҳсилот;), *банди 4* – «Назария ва концепсияи таълим» (қонуниятҳо, принципҳои таълими бачагон дар давраҳои гуногуни бавоярасии онҳо; навҳо ва амсилаҳои таълим, ҳудудҳои истифодаи онҳо;).

Саҳми шахсии доктараби дарҷаи илмӣ. Саҳми муаллиф дар таҳқиқоти мазкур аз низомбандии маълумот оид ба масъалаҳои мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ, ҷамъоварии маълумоти озмоишӣ, таҳлил ва ҷамъбастании натиҷаҳо, пешниҳоди хулосаҳои асосии диссертатсия иборат мебошад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот. Натиҷаҳои таҳқиқот дар семинарҳои илмӣ-методӣ ва илмӣ-амалии Донишқадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ба номи С. Раҳимов, Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи А. Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, ҷаласаҳои шуъбаи педагогика ва психология,

шубаи фанҳои технологияи меҳнат, тарбияи ҷисмонӣ ва омодагии ҳарбии Пажӯҳишгоҳи рушди маориф, дар иттиҳодияҳои методи муаллимони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ноҳияи Темурмалик муҳокима ва мавриди тасвибу озмоиш қарор дода шуданд.

Муқаррароти асосии кори диссертатсионӣ ҳамчунин тавассути ироаи маърузаҳо дар чорабиниҳои илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ: конференсияҳо ва миҳои мудаввар тасвиби худро ёфтаанд.

Интишороти аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ мазмуни асосии таҳқиқотро ифода карда, ба теъдоди 7 мақолаи илмӣ, ки дар нашрияҳои илмӣ тақризшавандаи феҳристи тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дар маҷмуаи маводи конференсияҳо ба таъ расидаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Таҳқиқоти диссертатсионӣ аз муқаддима, ду боб, хулоса ва пешниҳодҳо, рӯйхати адабиёти истифодашуда ва замимаҳо иборат аст. Матни диссертатсия дар 186 сафҳаи чопи компютерӣ баён гардида, 14 ҷадвал ва 8 расмро дар бар мегирад.

МАЗМУНИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима аҳамияти мавзӯи кори диссертатсионӣ баён гардида, объект, предмет, мақсад ва вазифаҳои он муайян карда шуда, навгонии илмӣ ва нуқтаҳои асосие, ки барои ҳимояи пешниҳод мешаванд, инчунин аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот нишон дода шудаанд.

Боби якум – “**Асосҳои назариявӣ методологии баланд бардоштани омодагии ибтидоии ҳарбии хонандагонии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ**” – номгузорӣ карда шуда, аз се параграф иборат аст: “Мазмун, ҳадафҳо ва вазифаҳои машғулиятҳои «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ»”; “Таҳлили таърихию педагогии масъалаи ташаккул ва рушди низомии таълими омодагии ибтидоии ҳарбии хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ”; “Хусусиятҳои педагогии таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ”.

Дар параграфи якуми ин боб – “**Мазмун, ҳадафҳо ва вазифаҳои машғулиятҳои «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ»**” – қайд карда мешавад, ки хизмати ҳарбӣ ҳамчун асоси ҳифзи соҳибхитӣ миллии давлат, новобаста аз соҳиби сие, ки дар мамлакат мавҷуд аст, буд ва боқӣ мемонад. Ба Ҷумҳурии Тоҷикистон Қувваҳои Мусаллаҳи пуриқтидор лозиманд, ки қодиранд тақвоҳои муҳим дар низомии таълими амнияти миллии бошанд. Бинобар ин, тарбияи ҷавонон ва тайёркунии онҳо ба ҳимояи Ватан вазифаи муҳимтарини ҳам сохторҳои давлатӣ, ҳам тамоми ҷомеа мебошад. Бухронии умумии маънавӣ, тағйирёбии муносибатҳои ғоявӣ сие дар ҷомеа, самарабахшии пасти низомии амалкунандаи омодаسازیи ибтидоии ҳарбӣ (ОИХ) ва тарбияи ҷавонон дар марҳилаи муосир тадбирҳои муассирро талаб мекунанд. Ва инро бидуни омӯзиши таҷрибаи солҳои гузашта ва таҳлили ҷиддии ниҳоди ҳолан мавҷудаи омодаسازیи хонандагон доир ба асосҳои хизмати ҳарбӣ имконнопазир аст.

Омӯзгори муосири омодагии ибтидоии ҳарбӣ бояд Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 1993 бо таҳрири нав аз 17 майи соли 2004 «Дар бораи маориф»: Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 апрели соли 2009, № 206 «Дар бораи тасдиқ намудани Стандарти давлатии таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон»; Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тасдиқ ва қорӣ намудани Стандарти давлатии таҳсилоти миёнаи умумӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»; Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2012, № 334 «Дар бораи Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020»; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи уҳдадорӣ ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ» (ш. Душанбе, 25 январи соли 2021, № 113); «Барномаи давлатии тарбияи ватандӯстӣ ва таҳкими ҳувияти миллии ҷавонони Тоҷикистон барои солҳои 2018–2022» дар ҳошияи татбиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» аз 28 июни соли 2011, №716; қарорҳои Мушовараи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ғайраро доништа, онҳоро шарҳу тавзеҳ дода тавонад.

Оид ба омодагии дифои ҳарбӣ ҳатмӣ дар баҳши «Талаботи умумӣ ба мазмуни таҳсилоти миёнаи умумӣ “Нақшаи таълимии заминавӣ (базавӣ) ҷузъи таркибии Стандарт» дарҷ гардидааст, ки дар асоси Нақшаи таълимии заминавӣ (базавӣ) дар ҳама намуди муассисаҳои таҳсилоти умумӣ: муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, гимназия ва литсей омӯзиши фанни омодагии дифои ҳарбӣ ба монанди фанҳои забони модарӣ ва адабиёт, забони тоҷикӣ (давлатӣ), забони русӣ, забонҳои хориҷӣ, табиатшиносӣ, математика, физика, химия, биология, технологияи информатсионӣ, таърих (таърихи халқи тоҷик ва таърихи умумӣ), география, ҷомеашиносӣ, тарбияи ҷисмонӣ ҳатмӣ мебошад.

Аз ҷониби мо қайд карда мешавад, ки тарбияи ҳарбӣ – ин раванди мақсаднокӣ ташаккули сифатҳои маънавии ҳомиёни мусаллаҳи Ватан мебошад, ки дар мазмуни худ хусусияти махсуси ташкилоти низомӣ, таъйинот ва вазифаҳои онро инъикос менамояд. Тарбияи ҳарбӣ сифатҳои маънавӣ–ҷангиро дар ҳайати шахсӣ, ки бидуни онҳо ҷаҳолияти бомуваффақияти артиш ҳам дар замони осоишта, ҳам дар шароити ҷанг имконнопазир аст, ташаккул медиҳад. Сухан, пеш аз ҳама, дар бораи ҷунин сифатҳо, ба монанди садоқат ба қарзи ҳарбӣ, шарафи низомӣ, интизомнокӣ, кӯшиш барои ба таври мукамал азхуд кардани техникаи ҷангӣ ва силоҳ, рафоқати низомӣ, ҳамкориҳои низомӣ бо сарбозони артишҳои давлатҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил меравад.

Дар диссертатсия таъкид карда мешавад, ки мазмуни тарбияи ибтидоии ҳарбию ватандӯстӣ шаҳрвандӣ қабл аз ҳама, фаҳмондани қоидаҳои Қонуни асосии давлат нисбати муқаддас будани хизмати халқу ватан, дифоӣ сарватҳои миллий, сарҳад, марзи модар – ватан, муаррифӣ бо ҳаёти сарбозону сардоронро фаро мегирад.

Дар шароити назарияҳои инноватсионии илми педагогика, хангоми ташаккули мазмуни фанни таълимӣ барои «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ» ҷунин принсипро, ба монанди муқаррар намудани дараҷаи масъалавӣ

будани маводи таълимӣ ба назар гирифтани зарур аст. Тибқи принципи мазкур, муқаррар кардан зарур аст, ки кадоме аз мафҳумҳои таълимӣ аз ҷониби омӯзгор ташаккул дода мешаванд ва кадомҳояшон бояд аз ҷониби худи хонанда мустақилона аз худ карда шаванд. Дар шароити фаннии таълимии ОИХ усулҳои мустақилона аз худ кардани як қатор мафҳумҳо бо ду усули асосӣ амалӣ карда мешаванд:

- кор бо адабиёти таълимӣ, конспектҳо ва ғайра;
- методҳои қисман – ҷустуҷӯӣ ё таҳқиқотӣ.

Дар ҳолати мазкур имкониятҳои инноватсионии таълимро низ қайд кардан лозим аст, ки аксар вақт бо технологияҳои иттилоотӣ – иртиботӣ ва мултимедиявӣ алоқаманданд.

Ба назари мо, ҳангоми таҳияи барномаҳои «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ» барои муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар қисми мазмуни он, бояд ҳадафҳои зерин ба роҳбарӣ гирифта шаванд:

- омӯзиши нақши Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, хусусиятҳои хоси он, аҳамияти хизмати ҳарбӣ ҳамчун вазифаи фахрии ҳар як шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон, талаботи асосии савганди ҳарбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- ба даст овардани донишҳои зарурии ҳарбӣ ва малакаҳои амалӣ;
- шиносӣ бо силоҳ ва техникаи ҳарбӣ, ки дар таслиҳот дар ҷузъу томҳои Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор доранд;
- аз худ кардани асосҳои таълими тиббӣ ва асосҳои бехатарии фаъолияти ҳаётии инсон дар ҳолатҳои фавқулодда ва ғайра.

Дар асоси таҳлили назариявии адабиёти педагогӣ оид ба таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ, мо мазмуни зерини фанни ОИХ-ро ба даст меорем, ки ба масъалаҳои, ба монанди асосҳои мудофияи давлат; уҳдадорӣ ҳарбии шаҳрвандон; чорабинӣҳои асосии мудофияи шаҳрвандӣ оид ба ҳифзи аҳоли; асосҳои ҳуқуқии хизмати ҳарбӣ; адои хизмати ҳарбӣ аз рӯи даъват; масъулияти хизматчиёни ҳарбӣ; тарбияи ҳарбӣ–ватандӯстӣ, тарбияи шаҳрвандӣ тамаркуз ёфтаанд.

Ҳамин тариқ, таҳлили марҳилаҳои ташаккул ва рушди оmodасозии ибтидоии ҳарбӣ ва тайёркунии омӯзгорони ин соҳа дар низоми таҳсилоти умумӣ ва ибтидоии касбӣ дар асрҳои XX ва XXI имкон медиҳад, ки тамоюлҳои асосии зерин он муайян карда шаванд: қувват гирифтани нақши иҷтимоии таҳсилоти умумӣ; баланд шудани нақш ва мавқеи оmodасозии ибтидоии ҳарбӣ дар низоми таҳсилоти умумӣ ва ибтидоии касбӣ; тақмили мазмуни оmodасозии ҳарбӣ, шаклҳо, методҳо ва воситаҳои таълим; тақмили низоми оmodасозии мутахассисони баландихтисос оид ба оmodасозии ибтидоии ҳарбӣ; муҳимият ва нақши калони омӯзгори оmodасозии ибтидоии ҳарбӣ дар ҳалли масъалаҳои дар боло номбаршуда.

Дар параграфи дуюми боби якум – “Таҳлили таърихию педагогии масъалаи ташаккул ва рушди низоми таълими омодагии ибтидоии ҳарбии хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ” – таъкид карда шудааст, ки дар давраи шӯравӣ ба раванди таҳсилот, аз ҷумла ба оmodасозии ибтидоии ҳарбӣ, пеш аз ҳама, ҳамчун ба падидаи сиёсӣ нигоҳ

мекарданд. Мазмуни таҳсилоти умумӣ ва оmodасозии касбӣ на аз рӯйи таъйиноти онҳо дар амри рушди умумӣ, на аз рӯйи афзалияти педагогии он, балки аз рӯйи дараҷаи эътимоднокии сиёсӣ, ки аз мавқеъҳои ҳизби болшевикӣ, идеалҳои коммунистӣ фаҳмида мешуд, арзёбӣ карда мешуд.

Дар диссертатсия қайд карда мешавад, ки инзивоӣ (изолятсия) байналмилалии ИҶШС дар соли 1927 масъалаи марбут ба баланд бардоштани қобилияти мудофиавии мамлакатро ба миён гузошт. Қисми таркибии он ҳарбикунонии низоми маорифи халқ гардид. Татбиқи вазифаи гузошташуда ба зиммаи педагогҳо, коммиссиариатҳои маҳалии ҳарбӣ, Ҷамъияти мусоидат ба мудофиа, сохтмони авиатсионӣ ва химиявӣ, инчунин ба ҳамаи ташкилот ва муассисаҳои давлатӣ шӯравӣ вогузор карда шуд.

Дар солҳои 30-уми асри XX машғулиятҳо доир ба оmodасозии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилот шакли мукамалро касб карда, дар баробари самтҳои дигари таҳсилотӣ вазифаҳоро доир ба тарбияи ҳарбӣ–ватандӯстӣ ва тарбияи ҷисмонии хонандагон иҷро мекарданд. Гуфтан мумкин аст, ки дар охири солҳои 1930 бо оmodасозии ибтидоии ҳарбӣ қариб ҳамаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва ибтидоии касбӣ фаро гирифта шуданд. Хусусияти оmodасозии ибтидоии ҳарбӣ дар ин давра норасоии кадрҳои тайёр кардашудаи ҳарбӣ барои амалигардонии самарабахши он ба шумор мерафт.

Оғози Ҷанги Бузурги Ватанӣ оmodасозии ибтидоии ҳарбиро ба яке аз мавқеъҳои пешбар баровард. Бо Қарори КМ ВКП (б) аз 7 сентябри соли 1941 “Дар бораи оmodасозии ҳарбӣ–ҷисмонии хонандагони синфҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ” ба ин раванд хусусияти умумииттифоқӣ дода шуд. Дар соли 1942 дар ҳамаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ барномаи 110 – соатаи оmodасозии ибтидоии ҳарбӣ ҷорӣ карда мешавад. Мақсади асосии он оmodасозии хонандагон на танҳо ба хизмати ҳарбӣ, балки инчунин ба амалиёти воқеии ҷангӣ буд. Барномаи мазкур машғулиятҳои назариявӣ ва амалиро доир ба оmodагии тактикӣ, тирпарронӣ, зиддихимиявӣ, ҳарбӣ–санитарӣ, топографияи ҳарбӣ, бахши “Маълумоти мухтасар оид ба ташкили Артиши Сурх ва оинномаҳои Артиши коргару деҳқони сурх, инчунин оmodасозии ҳарбии хонандагонро дар шароити лагерҳои ҳарбӣ пешбинӣ мекард.

Барномаи оmodасозии ибтидоии ҳарбӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ дар солҳои баъдичангӣ таҷрибаи истифодаи кушӯнҳоро дар шароити ҷанг инъикос намуд. Таъкиди асосӣ ба таълими маҳоратҳо ва малакаҳои амалӣ, гузарондани мунтазами машғулиятҳо бо тирпарронии амалӣ, бозиҳои ҳарбӣ–варзишӣ бо гузориши вазифаҳои тактикӣ карда мешавад. Дар ин робита заминаи таълимӣ–моддӣ такмил дода шуда, дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тирҳо сохта шуда, милтиқҳо харидорӣ карда шуда, баҳисобгирии ҷиддии онҳо ба роҳ монда мешавад.

Дар оғози солҳои 1990 равандҳои демократикунонӣ дар таълими муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ нақши афзояндаро бозиданд. Ҷустуҷӯи роҳҳои бехтар кардани ҳаёти муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар ҳама самтҳо: интиҳоби барномаҳои таълимӣ, худидоракунӣ

муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ташкили гимназияҳо ва литсейҳо ва ғайра идома ёфт. Ҳар як муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ мекушид, ки амсилаи шахсии раванди таълимро ташкил карда, бисёрравиявӣ шавад.

Ҳамин тавр, гарчанде ки имрӯз барои тақмили маҳорати ҳарбии хонандагони синфҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ машқҳои таҷрибавӣ дар сатҳи лозим гузаронида намешавад, аммо хонандагон аз рӯи назария фанни омодагии дифои ҳарбиро дар сатҳи хуб меомӯзанд. Имрӯз лозим аст, ки дар баробари мучаҳҳазгардонии синфхонаҳои ҳарбии назди муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо аслиҳаву таҷҳизоти ҳарбӣ, дар назди қисмҳои ҳарбӣ ва ё комиссариатҳои ҳарбии шаҳру ноҳияҳо ба хонандагони синфҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дарсҳои таҷрибавӣ гузаронида шаванд.

Дар **параграфи сеюми боби якум – “Хусусиятҳои педагогии таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ”** – қайд шудааст, ки оmodасозии ибтидоии ҳарбии хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ҳамчун раванди педагогӣ хусусиятҳои сохторӣ – мазмунии худро дорад. Таҳқиқоти гузаронидашудаи педагогӣ, аз ҷумла мушоҳидаи мақсадноки фаъолияти субъектҳои муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ, инчунин омӯзиши назарҳои таҳқиқотҳои дигар ба масъалаҳои оmodасозии ибтидоии ҳарбии хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ имкон дод моҳият, сохтор ва мазмуни он муайян ва асоснок карда шаванд.

Дар диссертатсия таъкил шудааст, ки таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ, мисли ҳама гуна фанҳо, раванди дутарафа мебошад, ки аз ягонагии раванди таълим (фаъолияти омӯзгор, роҳбари ҳарбӣ) ва раванди таҳсил (фаъолияти хонандагон) иборат аст. Роҳбари ҳарбӣ дар раванди таълим фаъолияти маърифатӣ ва амалии хонандагонро ташкил мекунад. Фаъолияти хонандагон дар раванди таълим аз азхудкунии донишу малакаҳо иборат аст. Раванди таълим дар ҳамбастагӣ бо раванди таҳсил баррасӣ карда мешавад. Ин маънои онро дорад, ки дар хонандагон на танҳо дониш, қобилият ва маҳорат аз рӯи фан, балки инчунин қобилиятҳои маърифатӣ, маҳорати мустақилона кор кардан низ ташаккул меёбанд.

Қонуниятҳо ва ихтилофоте, ки дар рафти таҳлили диссертатсионӣ ошкор карда шуданд, заминаи асоснокунӣ ва санҷиши озмоишии муқаррароти принсипиалии назариявӣ ва амалиро ташкил доданд, ки самаранокии раванди иҷтимоию педагогии оmodасозии хонандагонро ба хизмати ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ муайян карданд. Чунин муқаррарот дар таҳқиқоти диссертатсионӣ принсипҳои оmodасозӣ дар асоси қонуниятҳо мебошанд. Дар ин зимн муқаррар карда шуд, ки принсипҳои ошкоршудаи оmodасозӣ аз маҷмуи принсипҳои тарбия ва принсипҳои таълим иборатанд, ки асоситарини онҳо дар диссертатсияи мо муфассал шарҳ дода шудаанд.

Аз ҷониби мо қайд карда мешавад, ки ба сифати яке аз унсурҳои муҳимтарини низоми таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва ҳамзамон шароити фаъолияти самараноки он

субъектҳои фаъолият амал мекунад. Имрӯз ба онҳо мешаванд: мақомоти ҳокимияти давлатӣ; ҷамъиятӣ (ДОСААФ–и Тоҷикистон, ташкилотҳои собикадорон, кумитаҳои модарони сарбозон ва ғайра) ва ташкилотҳои динӣ; вазорату идораҳои гуногун, аз қабили: Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати муҳофизати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар идораҳои, ки дар онҳо хизмати ҳарбӣ пешбинӣ карда мешаванд, Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон; комиссариатҳои ҳарбӣ ва қисмҳои сарпарастии ҳарбӣ; мақомоти фарҳанг ва санъат; вазорати ахбори омма ва ғайра

Дар диссертатсия оварда шудааст, ки дарсҳои ОИХ, ба монанди дигар ҷанҳои дигар, се ҳадафи асосӣ доранд: таълимӣ, тарбиявӣ ва рушддиҳанда. Дар баробари ин, онҳо дорои тамоюли мушаххасе мебошанд, ки ба ташаккули мавқеи ҳарбӣ–ватандӯстии хонандагони синфҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ нигаронида шудааст. Аз ин рӯ, вазифаи асосии таълими ҷанни «ОИХ» амалӣ намудани сиёсати ягонаи давлатӣ дар байни ҷавонон ва тарбияи хизматчиёни ояндаи ҳарбӣ дар рӯҳияи ватандӯстӣ мебошад. Сарвари ин корҳо дар муассисаҳои таҳсилоти миёна доир ба тайёр намудани ҷавонон ба хизмати ҳарбӣ ба зиммаи омӯзгори «ОИХ» ба амал бароварда мешавад.

Қайд карда мешавад, ки сифат ва самаранокии ҳар як дарси омодагии ибтидоии ҳарбӣ аз сифати омодагии роҳбари ҳарбӣ ба он вобаста мебошанд. Барои омодашавӣ ба дарс роҳбари илмӣ бояд:

- мавзӯро дарк намуда, мақсад ва методи гузаронидани дарсро муайян кунад;
- масъалаҳои асосии таълимии мавзӯро муайян кунад;
- бахшҳои дахлдори китоби дарсӣ, мақола, оинномаҳо, дастурамалҳо ва адабиёти дигарро интихоб карда, омӯзад;
- воситаҳои аёни зарурӣ (плакатҳо, диаграммаҳо, наворҳо, қисми модии яроқ, дастгоҳҳо)-ро омода созад;
- макони гузаронидани машғулиятҳоро муайян кунад; дарсҳоро муайян кунад;
- нақша–конспекти машғулиятҳоро тартиб диҳад.

Ниҳоят, унсури муҳими ташкили раванди таълимӣ дар баробари банақшагирӣ баҳисобгирии ҳузур дар машғулиятҳо, пешравӣ ва рафтори хонандагон дар дарсҳо ва машғулиятҳои амалӣ маҳсуб меёбанд. Банақшагирӣ ва баҳисобгирӣ кори мураккаб ва меҳнатталаб буда, аз роҳбари ҳарбӣ донишҳо ва малакаҳои муайяно талаб мекунад.

Боби дууми диссертатсия “Амалия ва роҳҳои беҳтар кардани таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ ва самарабахшии кори таҷрибавӣ – озмоишӣ” номгузори карда шуда, аз се параграф иборат аст: “Амалияи оmodасозӣ ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ҳарбӣ–ватандӯстӣ ва шаҳрвандии хонандагони синфҳои болоӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ”; “Роҳҳои беҳтар кардани таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ”; “Самарабахшии кори таҷрибавӣ – озмоишӣ оид ба оmodасозӣ ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ҳарбӣ– ватандӯстӣ ва шаҳрвандии

хонандагони синфҳои болоӣ”.

Дар диссертатсия қайд карда мешавад, ки принципҳои ва мафҳумҳои муосир, ки дар доираи мавзӯи «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ» истифода мешуданд, дар давраи шӯравӣ таҳия ва рушд ёфтаанд. Масъалаҳои методӣ – дидактикӣ, ки имрӯз дар назди ҷомеаи педагогии Ҷумҳурии Тоҷикистон истода, ба таҳия ва татбиқи принципҳои таълим ва тарбия дар доираи ОИХ дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ нигаронида шудаанд, аввалан, барои ҳамаи кишварҳои фазои пасошӯравӣ, ки мавзӯҳои ҳарбӣ – таълимии навъи ОИХ-ро ҷорӣ мекунанд, амалан ба ҳам мушобеханд, ва сониян, дар пояи ягонае асос ёфтаанд, ки бо таҷрибаи педагогӣ дар давраи ИҶШС гузошта шуда буд.

Таҳлили муқоисавии аксари асарҳои назариявӣ оид ба принципҳои бунёдии вазифаҳои таълимӣ оид ба омодагӣ ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ватандӯстӣ ва шаҳрвандии насли наврас нишон дод, ки дар асоси аксарияти барномаҳои омодагии ибтидоии ҳарбӣ, аз ҷумла дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳадафҳои асосие, ки ба онҳо тамоми раванди таълим дар доираи фанҳои мазкур нигаронида шудааст, як қатор принципҳои ва ҳадафҳои мебошанд, ки дар низомии педагогии ИҶШС ташаккул ёфта, то ҳол аҳамияти худро гум накардаанд. Ин принципҳои ва ҳадафҳои аз ташаккули сифатҳои омодагӣ ба хизмати ҳарбӣ, ватандӯстӣ ва шаҳрвандӣ дар хонандагони синфҳои болоӣ; обутоби маънавӣ – психологӣ; омодагии ҷисмонӣ ва ҳарбӣ–техникӣ барои дохил шудан ба сафи Қувваҳои Мусаллаҳ иборат мебошанд.

Корро дар самти омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таълимии миёнаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ду самти асосӣ: синфӣ ва берунасинфӣ тақсим кардан мумкин аст. Дар навбати худ, дар доираи барномаи таълимии умумӣ тарбияи ватандӯстӣ ба шаҳрвандӣ–ватандӯстӣ ва ҳарбӣ– ватандӯстӣ тақсим мешавад. Дар тафовут аз тарбияи ҳарбӣ–ватандӯстӣ, тарбияи берунасинфӣи ватандӯстӣ хусусияти шаҳрвандӣ–ватандӯстӣ дорад (ба истиснои нодири ҷорабиниҳои марбут ба таҷлили идҳои Ғалабаи Бузург – 9 май ва Рӯзи Артиши Тоҷикистон – 23 феврал).

Таҳлили барномаҳои таҳсилоти омодагии ибтидоии ҳарбӣ, ки дар муассисаҳои таълимии Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода мешаванд, имкон дод ду самти ташаккулёфтаи дидактикӣ–методӣ, ки ҳам муқаррароти монанд ва ҳам гуногундоранд, муайян карда шаванд. Монандӣ асосан дар принципҳои умумӣ, методология ва ташкили раванди таълимӣ ба назар мерасад. Аммо, аллакай дар ин марҳила фарқиятҳои дидактикӣ – методологӣ дар муносибат ба номи фанҳои таълимӣ ба мушоҳида мерасанд. Дар баъз ҳолатҳо, дар барномаҳои тарбияи ҳарбӣ – ватандӯстӣ дар синфҳои 10–11 муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумичумхурӣ номи «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ», дар ҳолати дигар, «Омодагии ҳарбӣ–мудоғиавӣ» – ро дучор омадан мумкин аст.

Аз замони истиқлолият (аз соли 1991) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон коркардҳои худии васоити таълимӣ ва маводҳои дидактикии худ оид ба ОИХ пайдо шуданд. Асоси коркардҳои методикӣ – дидактикиро дар ин самт асарҳои Н. Исмоилов, А. Исмоилов ва Қ.Зиёев ташкил медиҳанд. Аз

соли 2013 дар асоси васоити таълимӣ оид ба ОИХ, ки дар ИҶШС таҳия гардида, нашр карда мешуданд, инчунин дар маводи муосир, таълимӣ, дастурамалҳо, оинномаҳои таъйиноти тактикӣ, умуминизомидошта, ки дар сафҳои Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода мешаванд, аз ҷониби муҳаққиқони номбаршуда оид ба омодагии ибтидоии ҷарбӣ як қатор китобҳои дарсӣ оид ба омодагии тактикӣ, методикаи таълими омодагии ибтидоии ҷарбӣ дар синфҳои 10 –11 муассисаҳои таҳсилоти миёна, курси лексияҳо оид ба омодагии қувваи оташфишон ва ғайра таҳия карда шуданд. Маҳз натиҷаҳои корҳои методикӣ – дидактикии ин муҳаққиқон дар асоси барномаҳои таълимии ОИХ, ки дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода мешаванд, қарор гирифтаанд.

Дар асоснокии методикӣ – дидактикии таркиби як қатор нақшаҳо ва барномаҳои ОИХ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ишора шудааст, ки ин намуди оmodасозӣ дар шароити истиклолият дорои заминаи махсуси методологӣ, педагогӣ ва психологӣ мебошад. Ин далел барои рушди тарбияи ватандӯстӣ, хувияти миллӣ ва ҷасорати насли наврас аҳамияти аввалиндарача дорад. Оmodасозии ҷарбӣ дар синфҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дорои аҳамияти илмӣ ва амалӣ буда, дар талаботҳои Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати муҳофизати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қувваҳои Мусаллаҳи Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ асос меёбад.

Асоси дидактикӣ – методологӣ барномаҳои таҳсилоти умумиро барои омодагии ибтидоии ҷарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба чор намуд тақсим кардан мумкин аст:

1. Низомномаҳои умумиҷарбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

2. Китобҳои дарсӣ, барномаҳо ва васоити таълимӣ оид ба ОИХ, ки дар ИҶШС таҳия шудаанд.

3. Китобҳои дарсӣ, барномаҳо ва васоити таълимӣ аз ҷониби Асосҳои беҳатарии ҳаёт (АБХ) ва Омодагии ибтидоии ҷарбӣ, ки дар Федератсияи Россия таҳия шудаанд.

4. Китобҳои дарсӣ, барномаҳо ва васоити таълимӣ аз ҷониби ОИХ, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия шудаанд.

Таҳлили нақшаҳои тақвимӣ ва мавзуии ОИХ дар муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дод, ки барои таълими онҳо танҳо 34 соат ҳафта карда шудааст. Нақшаҳои тақвимӣ бахши мавзӯӣ, номи фан, миқдори соатҳо, мӯҳлати иҷро, макони гузаронидан, истифодаи васоити аёнӣ ва суопришҳои хонагиро дар бар мегиранд. Ҳамин тариқ, сохтори умумии нақшаи таълимӣ – методии фанҳои ОИХ барои синфҳои 10 ва 11 дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Тоҷикистон ба тариқи зайл аст (ҷадвалҳои 1, 2).

Ҷадвали 1. Мазмуни барномаҳои таълимӣ – дидактикии фанҳои ОИХ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои синфи 10

№№	Бахшҳои ОИХ	Машғулиятҳои бахшҳои ОИХ
1	Омодасозии ҳарбӣ	Муқаддима. Қувваҳои мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон: – таъсисёбии Қувваҳои мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон; – ҳел ва намудҳои кушӯнҳои Қувваҳои мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Асосҳои ҳуқуқӣ: – оинномаҳои Қувваҳои мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон; – хизмати посбонӣ. Асосҳои хизмати ҳарбӣ: – масъулияти сарбозон дар хизмат; – байрақи ҷангии қисми ҳарбӣ; – сардорон ва тобеон. Саф ва идоракунии он (машғулиятҳои назариявӣ дар синф): – омодасозии сафороӣ; – усулҳои сафороӣ ва ҳаракат бо силоҳ; – додани саломии низомӣ бе силоҳ дар ҷой ва дар ҳаракат. Омодасозии сафороӣ (машғулиятҳои амалӣ дар майдончаи сафороӣ): – истифодаи амалии усулҳои сафороӣ; – сафи взвод. Омодасозии тирандозӣ: – Қувваҳои мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таслиҳоти тирандозии онҳо; – омодасозӣ ба тирандозӣ аз автомати Калашников (АК) ва пулемёти дастии Калашников (РПК); – ба қисмҳо ҷудо ва ҷамъ кардани автомат. Омодасозии тактикӣ: – асосҳои ҷанги муосири умумикушӯнӣ; – ташкил ва таслиҳоти отделенияи моторӣ дар мошини зирхпӯши ҷангӣ; – ҷанги муосир ва таъминоти он; – муҳофизат аз силоҳи қатли ом (СҚО).
2	Мудофиаи граждани (МГ)	Асосҳои мудофиаи граждани Силоҳи қатли ом Силоҳи кимиё Силоҳи бактериологӣ Воситаҳои муҳофизати шахсӣ

Ҷадвали 2. Мазмуни барномаҳои таълимӣ – дидактикии фанҳои ОИХ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои синфи 11

№№	Бахшҳои ОИХ	Машғулиятҳои бахшҳои ОИХ

1	Омодасозии Ҳарбӣ	Саф ва идоракунии он: – усулҳои сафорой ва ҳаркат бо силоҳ; – додани саломии низомӣ бе силоҳ; – истифодаи амалии усулҳои сафорой; – сафи взвод.
		Омодасозии тирандозӣ: – сохти таппончаи Макаров (ТМ); – сохти автомати Калашников (АК) ва пулемёти дастии Калашников (РПК); – ба қисмҳо ҷудо кардан ва ҷамъ кардани АК; – норинҷакҳои дастии резагӣ. Омодасозии тактикӣ: – мошини ҷангии пиёдагард (БМП); – идоракунии отделение; – монетаҳои муҳандисӣ; – ҳаракати сарбоз дар ҷанг; – усулҳои муоинаи маҳал.
		Топографияи Ҳарбӣ: – муайян кардани тарафҳои уфуқ; – ҳаракат аз рӯйи азимут.
2	Мудоғибаи граждани	Воситаҳои муҳофизати инфиродӣ: противогаз, респиратор. Либоси махсуси муҳофизатӣ. Қоидаҳои рафтор ва амалҳои одамон дар минтақаҳои заҳролудшавии радиоактивӣ ва химиявӣ. Ҷиҳозҳои иктишофоти радиатсионӣ.
3	Омодасозии тиббӣ	Расонидани кумаки аввалияи ибтидоӣ дар шароити вазъияти фавқуллода.
4	Омодасозии ҷисмонӣ	Гузаштан аз монетаҳо

Дар асоси таҳлили ҷадвалҳои мазмунӣ барномаҳои таълимӣ – дидактикӣ оид ба фанҳои ОИХ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар ҷадвалҳои 1 ва 2 оварда шудааст, ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки он аз чор бахши асосӣ: 1. Омодасозии Ҳарбӣ. 2. Омодасозӣ дар соҳаи мудоғибаи граждани. 3. Омодасозии тиббӣ. 4. Омодасозии ҷисмонӣ иборат мебошад.

Омодасозии Ҳарбӣ машғулиятҳоро оид ба асосҳои низомномаҳо ва хизмати Ҳарбӣ, машғулиятҳои назариявӣ ва амалӣ оид ба омодагии оташфишонӣ ва сафорой, тактикӣ ва топографияи Ҳарбӣ дар бар мегирад.

Таълим дар самти «мудоғибаи шаҳрвандӣ» ба муҳофизат ва қоидаҳои рафтор дар муқобили таъсири эҳтимолии силоҳи қатли ом ва дигар ҳолатҳои фавқуллодаи барои Ҷумҳурии Тоҷикистон хос нигаронида шудааст. Дар маводҳои таълимӣ – методии миллии оид ба ОИХ масъалаҳои ҳифзи аҳоли ва амалҳои ҳангоми чунин офатҳои табиӣ, ба монанди сел, ярҷ, тарма, инчунин таҳдидҳои террористӣ ва ғайра баррасӣ карда мешаванд. Бояд қайд кард, ки сарфи назар аз он, ки доираи амалҳои аҳоли дар ҷаҳорҷӯби мудоғибаи граждани, ки дар дастурҳои миллии таълимӣ инъикос шудааст, ба таври васеъ баён гардидааст, вале аксари онҳо дар доираи барномаҳои таълимии ОИХ инъикоси худро наёфтаанд.

Таълими тиббӣ мафҳумҳо ва малакаҳои асосиро барои расонидани кӯмаки тиббӣ дар шароити ҳолатҳои фавқулодда таъмин менамояд.

Дар **параграфи дуюми боби дуюм – “Роҳҳои беҳтар кардани таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ”** – аз ҷониби мо таъкид шудааст, ки оmodасозии ибтидоии ҳарбии хонандагон, пеш аз ҳама, маҷмуи чораҳоеро дар назар дорад, ки ба ташаккул ва рушди он ҷузъҳои сохтори шахсият, яъне ҷузъҳои ҳавасмандӣ ва маърифатӣ, нигаронида шудаанд, ки барои фаъолияти оянда ҳалқунанда мебошанд. Раванди оmodасозии психологӣ ба маълумоти мукамал дар бораи фаъолияти дарпешистода, таҷрибаи гузашта, донишҳо ва маҳоратҳои шахс, фаҳмиши возеҳи имкониятҳои худ дар иҷрои вазифаи дарпешистода асос меёбад.

Дар тарбияи сифатҳои иродавӣ, муҳимтар аз ҳама, ҳавасмандӣ мебошад, то ҷӣ қадар аҳамият ва масъулияти хизмати ҳарбӣ дарк карда мешавад. Дар баробари ин, далерӣ, мардонагӣ, матонат, тобоварӣ ва дигар сифатҳои иродаро тарбия кардан ғайриимкон аст, агар барои зуҳури онҳо шароити мувофиқ фароҳам оварда навашанд. Дар раванди ҳаёти муассисаи таҳсилот омӯзгорони ботачриба ҳамеша роҳҳои ташаккули далерӣ ва ташаббускорӣ, устуворӣ ва меҳнатдӯстӣ, худдорӣ ва интизомро пайдо мекунанд. Дар вақти зарурӣ онҳо метавонанд ба навҷавонон луқма партоянд, ки ҷӣ гуна тавассути худтарбиякунӣ сифатҳои касбан муҳими иродаро ташаккул диҳанд.

Ба назари мо, яке аз роҳҳои беҳтар кардани таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ истифодаи технологияҳои иттилоотӣ иртиботӣ дар раванди таълимӣ яке аз масъалаҳои мубрами таҳсилоти муосир дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ маҳсуб меёбад. Таҳсилоти муосир баланд бардоштани назарраси нақши технологияҳои иттилоотӣ иртиботиро ҳамчун воситаи муассири худтакмилдиҳӣ ва худтаҳсилкунии таълимгирандагон пешбинӣ мекунад. Истифодаи технологияҳои иттилоотӣ иртиботӣ барои омӯзгорон дар таълими фанни худ имкониятҳои нав мекушояд. Омӯзиши ҳама гуна фанҳо бо истифодаи технологияҳои иттилоотӣ иртиботӣ ба хонандагон имконият медиҳад, ки дар бораи эҷоди унсурҳои дарсӣ мулоҳизаронӣ карда, дар он иштирок кунанд ва ин дар ташаккули завқи хонандагон ба фан мусоидат мекунад. Дарсҳои классикӣ ва ҳамгиро бо ҳамроҳии мултимедиа, тестҳои он–лайн ва маҳсулоти барномавӣ ба хонандагон имкон медиҳанд, ки донишҳои қаблан гирифташударо амиқтар кунанд.

Истифодаи оқилона ва ҷудонашавандаи технологияҳои иттилоотӣ иртиботӣ дар дарсҳои омодагии ибтидоии ҳарбӣ ба рушди қобилияти инфиродии хонанда, ташаккули траекторияи инфиродии таҳсилотӣ, ташаккули қобилиятҳои маърифатӣ ва хоҳиши худтакмилдиҳӣ мусоидат хоҳад кард. Истифодаи технологияҳои иттилоотӣ иртиботӣ ба муносибати мусбати хонандагон ба дарсҳои омодагии ибтидоии ҳарбӣ, ба омӯзгор, ба ҳамсинфони худ, болоравии мустақилият ва мустақилона гирифтани донишҳо, баландшавии ҳавасмандӣ ба таҳсил омодагии ибтидоии ҳарбӣ мусоидат хоҳад кард. Истифодаи технологияҳои иттилоотӣ иртиботӣ – ин

навовариҳои якҷуза набуда, балки раванди муттасили таҳсилот, яке аз шартҳои муҳимтарини татбиқи ҳадафҳо ва вазифаҳои раванди таълимӣ, ташкили дарси муосир ба шумор меравад.

Ҳамин тавр, вазъи таҳсилоти муосир ва тамоюлҳои рушди ҷомеа равишҳои комилан навро дар рушди муҳити таълимӣ талаб мекунад. Асри иттилоотии умумӣ аз омӯзгор талаб мекунад, ки дар якҷоягӣ бо дигар омӯзгорони фанҳои таълимӣ асосҳои технологияҳои иттилоотӣ иртиботиро азхуд кунанд. Ин маънои онро надорад, ки омӯзгорон мутахассисони баландсифати соҳаи иттилоотӣ бошанд, аммо мо бояд дар дарсҳои худ технологияҳои муосирро истифода баранд.

Истифодаи технологияҳои иттилоотӣ иртиботӣ дар дарсҳои дифоӣ ҳарбӣ имкон медиҳад, ки иттилооти садоӣ, графикӣ ва видеоӣ истифода шавад. Ин технологияҳо ба омӯзгорон ва хонандагон имконият медиҳанд, ки аз манбаъҳои гуногуни иттилоот истифода баранд. Компютер ба як василаи тавоноии таълимӣ табдил ёфтааст. Аммо, ин маънои онро надорад, ки компютере, ки баъзе вазифаҳои омӯзгорро бар дӯш мегирад, метавонад омӯзгорро аз раванди таълим танг карда барорад. Баръакс, ҳамкориҳои моҳирона байни шахс ва компютери шахсӣ дар соҳаи маориф раванди таълимро самараноктар мегардонад.

Ҳамин тавр, дар асоси гуфтаҳои боло метавон хулоса кард, ки истифодаи оқилона ва органикии технологияҳои иттилоотӣ иртиботӣ дар дарсҳои омодагии ҳарбии ибтидоӣ ба рушди қобилияти инфиродии хонанда, бунёди роҳи инфиродии таълимии ӯ, ташаккули қобилиятҳои маърифатӣ ва хоҳиши худтакмилдиҳӣ мусоидат хоҳад кард. Истифодаи технологияҳои иттилоотӣ иртиботӣ ба муносибати мусбати хонандагон ба дарсҳои омодагии ибтидоии ҳарбӣ, омӯзгор, ҳамсинфони худ, болоравии мустақилият ва мустақилона гирифтани дониш ва баландшавии ҳавасмандӣ ба таҳсил мусоидат мекунад.

Дар параграфи сеюми боби дуюм – **“Ташкили кори таҷрибавӣ – озмоишӣ оид ба таҳияи методикаи таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ”** – рафти корҳои таҷрибавӣ як қатор вазифаҳои таҳқиқотӣ пай дар пай, дар якҷанд марҳила ҳал карда шуданд.

Дар асоси ҳадаф вазифаҳои зерин гузошта шуда, мавриди ҳаллу ҷалб қарор гирифтанд:

1. Методикаи ташаккули омодагӣ ва ҳавасмандкунии мусбати ҷавонон ба хизмати ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ таҳия ва татбиқ карда шуданд.

2. Абзорҳои таҳқиқотӣ мавриди санҷиш ва тасҳеҳ қарор гирифтанд.

3. Таҳлил ва тафсири педагогии натиҷаҳои бадастомада гузаронида шуда, роҳҳои асосии беҳтар намудани омодагии ҷавонон ба хизмати ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ муайян карда шуданд.

Санҷиши фарзияи таҳқиқот бо кумаки методикаи мақсаднок гузаронида шуд, ки методҳо, усулҳои аз ҷиҳати низомӣ алоқаманд, воситаҳо ва шаклҳои ташкилии самтнокии дидактикӣ ва тарбиявиро дар бар мегирифт.

Санҷиши методикаи истифодашаванда дар рафти гузаронидани таҳқиқоти таҷрибавӣ гузаронида шуд, ки дурустӣ ва мувофиқ будани онро барои ҳалли вазифаҳои педагогӣ тасдиқ кард. Зимнан, ворид кардани

тағйирот ва ислоҳот ба методикаи таҳқиқот лозим омад.

Аз ҷиҳати ташкилӣ кори таҷрибавию озмоишӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии

№ 15, №41 ҷамоати Қарақамиши ноҳияи Темурмалик вилояти Хатлон гузаронида шуд. Дар суҳбатҳо, мусоҳибаҳо, саволномаҳо, зиёда аз 10 нафар омӯзгорон – ташкилкунандагони ОИХ, зиёда аз 60 хонанда мавриди омӯзиш қарор гирифтанд. Дар таҳқиқот ду гурӯҳи хонандагони синфҳои 10–11 муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №15, №41 ҷамоати Қарақамиши ноҳияи Темурмалик вилояти Хатлон ҷалб карда шуданд.

Арзёбии самаранокии оmodасозии навҷавонон ба хизмати ҳарбӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда, ташаккулдиҳанда ва назоратии кори озмоиҳию таҷрибавӣ гузаронида шуд. Аз рӯйи тестҳои пешниҳодшуда сатҳи донишҳо дар бораи хизмати ҳарбӣ ва фаъолияти ҳарбӣ арзёбӣ карда шуд. Дар таҳқиқоти мо сатҳи оmodагии ҷавонони пешаздаъватӣ ба хизмати ҳарбӣ ба Қувваҳои Мусаллаҳ: баланд, миёна ва паст муайян карда шуданд. Ин имкон дод, ки дар рафти гузаронидани таҳқиқоти таҷрибавию озмоишии раванди муосиркунонии методикаи педагогии оmodасозии ҷавонон оид ба самарабахшии таълимдиҳандагон ва таъсири тарбиявӣ ба таври объективӣ муҳокимаронӣ карда шавад.

Марҳилаи тайёрии кори таҷрибавию озмоишӣ ҳалли вазифаҳои зеринро дар бар гирифт:

1. Муайянкунии мақсад ва вазифаҳои асосӣ, ташаккул ва дақиқсозии фарзияи кори озмоишӣ. Мақсад аз он иборат буд, то ки вобастагии натиҷанокии фаъолияти методикаи таълимӣ аз ҷорикунӣ барномаи муосиркунонии методикаи педагогии таълими оmodагии ибтидоии ҳарбӣ муқаррар карда шуда, самарабахшии тадбирҳои пешниҳодшавандаи таъсири педагогӣ ба раванди оmodасозии ҳомиёни ояндаи Ватан санҷида шавад.

2. Таҳлили мазмуни қор, интихоби шаклҳо ва методҳои таъсир ба самаранокии оmodасозии ҷавонон ба хизмати ҳарбӣ амалӣ гардонида шуда, арзёбии натиҷаҳои фосилавӣ ва ниҳой гузаронида шуд. Ба методҳои асосӣ: мушоҳидаи педагогии фаъолияти таҳсилӣ ва амалии таълимгирандагон, кори таълимӣ–методӣ ва тарбиявии омӯзгорон, таҳлили маҳсулоти (натиҷаҳои) фаъолият доир ба оmodасозии таълимгирандагон ба хизмати ҳарбӣ; гузаронидани пурсиш ва мусоҳиба бо хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ; омӯзиши қорҳои шахсии таълимгирандагон; таҳлили тавсифоти мустақил; методи рейтинг (ё арзёбиҳои экспертӣ), методҳои тамоюли ҳарбӣ–қасбӣ; омӯзиш ва ҷамъбастукунии таҷрибаи пешрафта ва ғайра мансуб буданд.

3. Дар рафти кори озмоишӣ ин методҳо ҳам ба таври ҷудогона, ҳам ба таври маҷмӯӣ, мувофиқи мақсади методӣ қорбаст шуда, дорои хусусияти муайяни истифода буданд.

Дар параграфи сеюми боби дуюм – **“Самарабахшии кори таҷрибавӣ – озмоишӣ оид ба оmodасозӣ ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ҳарбӣ–ватандӯстӣ ва шахрвандии хонандагони синфҳои болоӣ”** – натиҷаҳои таҳқиқот мавриди таҳлилу арзёбӣ қарор гирифтанд. Онҳо нишон доданд, ки сатҳи оmodасозии хонандагони синфҳои болои муассисаҳои таҳсилои миёнаи умумӣ мафҳуми

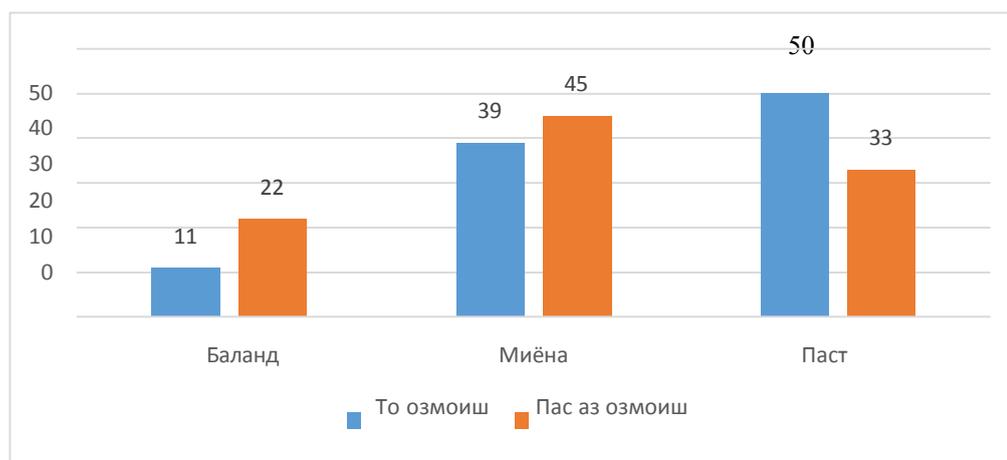
мушаххаси таърихӣ мебошад. Он дорои хусусияти байнифаннӣ буда, дараҷаи омодагӣ ба хизмати ҳарбӣ, ташаккулёфтагии ватандӯстиро дар хизматчи ояндаи ҳарбӣ: сифатҳои зеҳнӣ ва эҳсосотӣ–иродавии шахсият; тобоварии ҷисмонӣ; масъулият барои ҳимояи Ватан; мазорати ба танзим даровардани рафтори худ, зоҳиркунии ҳисси қарз; интизомнокӣ; муносибати мусбат ба омодагии пешаздаъватиро инъикос менамояд.

Натиҷаҳои бадастомада дар ҷадвали 3 нишон дода шудаанд.

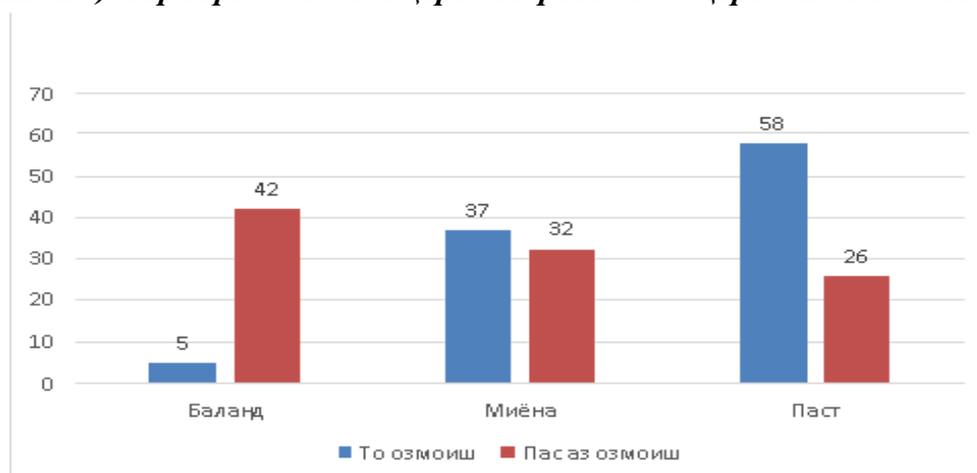
Ҷадвали 3. Сатҳи дониши хонандагон дар бораи хизмати ҳарбӣ ва фаъолияти ҳарбӣ

Сатҳи дониш	Синфҳои назоратии 10 “А”, 11 «А» – 36 хонанда		Синфҳои озмоишии 10 “Б”, 11 «Б» – 38 хонанда	
	Пеш аз озмоиш	Пас аз озмоиш	Пеш аз озмоиш	Пас аз озмоиш
Баланд	4 нафар – 11%	8 нафар – 22%	2 нафар – 5%	16 нафар – 42%
Миёна	14 нафар – 39%	16 нафар – 45%	14 нафар – 37%	12 нафар – 32%
Паст	18 нафар – 50%	12 нафар – 33%	22 нафар – 58%	6 нафар – 26%

Ба таври аёнӣ сатҳи дониши хонандагон дар бораи хизмати ҳарбӣ ва фаъолияти ҳарбӣ дар расмҳои 1 ва 2 то нишон дода шудааст.

Расми 1. Диаграммаи сатҳи дониши хонандагони гурӯҳи назоратӣ (синфҳои 10 “А”, 11 “А”) дар бораи хизмати ҳарбӣ ва фаъолияти ҳарбӣ пеш ва пас аз озмоиш

Расми 2. Диаграммаи сатҳи дониши хонандагони гурӯҳи озмоишӣ (синфҳои 10 “Б”, 11 “Б”) дар бораи хизмати ҳарбӣ ва фаъолияти ҳарбӣ то ва пас аз озмоиш

То оғози озмоиш сатҳи баланди донишҳо, ки бо пуррагӣ, амиқӣ ва дарки донишҳо тавсиф мешавад, дар синфи назоратии 11 «А» бартарият дошта, 11% -ро ташкил дод. Пас аз кори озмоишию таҷрибавӣ ин нишондиҳанда дар онҳо то 22% боло рафт, аммо нисбати хонандагони синфи озмоишии 11 «Б» – 42% – камтар шуд.

Сатҳи миёнаи донишҳо, ки бо пуррагии донишҳо, ки аз рӯи барномаи фанни таълимии ибтидоии ҳарбӣ тавсиф карда мешавад, пас аз марҳилаи ташаккулдишанда дар синфи назоратӣ, аз 39% то 45% боло рафт, дар ҳоле ки дар синфҳои болоии синфи озмоишӣ ин нишондиҳанда аз 37% то 32% каме паст фаромад.

Сатҳи пасти донишҳо, ки бо порча–порча будани донишҳо тавсиф меёбад, дар марҳилаи назоратӣ дар синфи 11 “В” ба таври назаррас аз 58% то 26% коҳиш ёфта, аз нишондиҳандаи синфи назоратӣ ба 32% паст шуд.

Муносибат ба хизмати ҳарбӣ аз рӯи саволнома санҷида шуд (ҷадвали 4).

Ҷадвали 4. Муносибати ҷавонписарон ба хизмати ҳарбӣ

№	Саволҳои саволнома	10 “А” 11 “А” то озмоиш	10 “А” 11 “А” пас аз озмоиш	10 “Б”, 11 “Б” то озмоиш	10 “Б”, 11 “Б” пас аз озмоиш
1	Муносибати мусбат	14	16	10	24
2	Муносибати манфӣ	18	12	18	12
3	Муносибати номуайян	4	8	10	2
4	Хоҳиши машғул шудан бо фаъолияти касбии низомӣ	12	16	12	20
5	Мавҷудияти тавачҷух ба ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ	10	14	14	22
6	Ба кадом филмҳо шумо афзалият медиҳед: 1) ҳарбӣ–ватандӯстӣ 2) ҷангчиён	14	18	6	12
		22	18	32	14
7	Хоҳиши иштирок дар кори ташкилотҳои ҳарбӣ–ватандӯстӣ	12	12	8	18
8	Омодагӣ ба расонидани кумак ба сарбозон, иштирокчиёни усаллаҳона? 1) Бо хоҳиши худ; 2) Бо “дар берунӣ”	14	18	10	22
		18	18	14	16

Пас аз марҳилаи ташаккулдиҳанда маълум гардид, ки хонандагони синфи болоии озмоишӣ ҳавасмандии худро ба хизмати ҳарбӣ баланд бардошта, муносибатро ба хизмати ҳарбӣ беҳтар карданд. Ҳамин тавр, муносибати мусбат аз 10 хонанда ба 24 хонанда зиёд шуд. Муносибати манфӣ

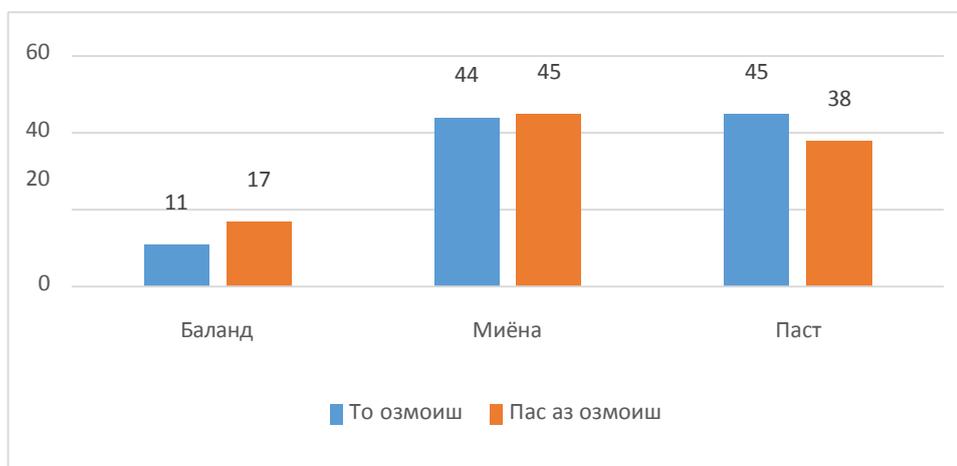
дар 6 наврас паст рафт. Хоҳиши машғул шудан ба касби низомӣ дар 20 хонанда зиёд шуд. 22 нафар хонандагон ба ҳаёти иҷтимоию сиёсии ҷомеа мароқ зоҳир карданд. 12 хонандагони муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ ба филмҳои ҳарбӣ–ватандӯстӣ афзалият медиҳанд. Дар 22 хонанда хоҳиши расондани кумак ба хизматчиёни ҳарбии дар низоъҳои низомӣ иштирокдошта афзоиш ёфт. Ҳамаи нишондиҳандаҳои дар боло номбаршуда дар синфи назоратӣ амалан бетағйир боқӣ монданд.

Минбаъд дар раванди кори озмоишию таҷрибавӣ ташҳиси ташаккули арзишҳои ахлоқии аз иҷтимоӣ муҳим, хислатҳои шахсият, ки шаҳрвандиро дар бар мегиранд, гузаронида шуд. Натиҷаҳои бадастомада аз синфҳои назоратӣ ва озмоишӣ дар ҷадвали 5 нишон дода шудаанд. Ба хонандагони ҳарду синф даъват пешниҳод карда шуд, ки дар мавзӯи «Хизмати ҳарбӣ – қарзи шаҳрвандӣ» иншо нависанд.

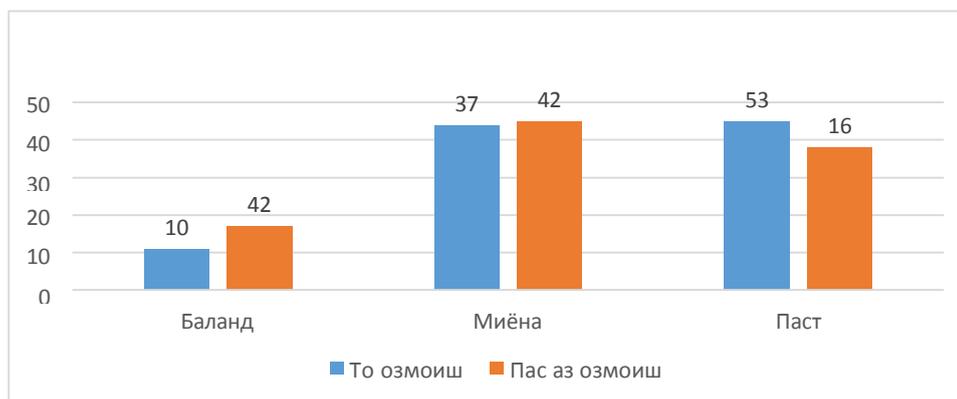
Ҷадвали 5. Ташаккули арзишҳо, хосиятҳо ва сифатҳои ахлоқии аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳими шахсият дар мисоли шаҳрвандӣ

Сатҳ	Синфҳои назоратӣ 10 “А”, 11 “А” – 36 хонанда		Синфҳои озмоишии 10 “Б”, 11 “Б” – 38 хонанда	
	То озмоиш	Пас аз озмоиш	То озмоиш	Пас аз озмоиш
Баланд	4 нафар – 11%	6 нафар – 17%	4 нафар – 10 %	16 нафар – 42 %
Миёна	16 нафар – 44%	16 нафар – 45%	14 нафар – 37%	16 нафар – 42 %
Паст	16 нафар – 45%	14 нафар – 38 %	20 нафар – 53%	6 нафар – 16%

Ба таври аёнӣ муқоисаи натиҷаҳои ниҳой то озмоиш ва пас аз озмоиш дар расмҳои 3 ва 4 нишон дода шудааст.

Расми 3. Диаграммаи ташаккули арзишҳо, хосиятҳо ва сифатҳои ахлоқии аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳими шахсият дар мисоли шаҳрвандӣ дар хонандагони гурӯҳи назоратӣ (синфҳои 10 “А”, 11 “А”)

Расми 4. Диаграммаи ташаккули арзишҳо, хосиятҳо ва сифатҳои ахлоқии аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳими шахсият дар мисоли шахрвандӣ дар хонандагони гурӯҳи озмоишӣ (синфҳои 10 “Б”, 11 “Б”)

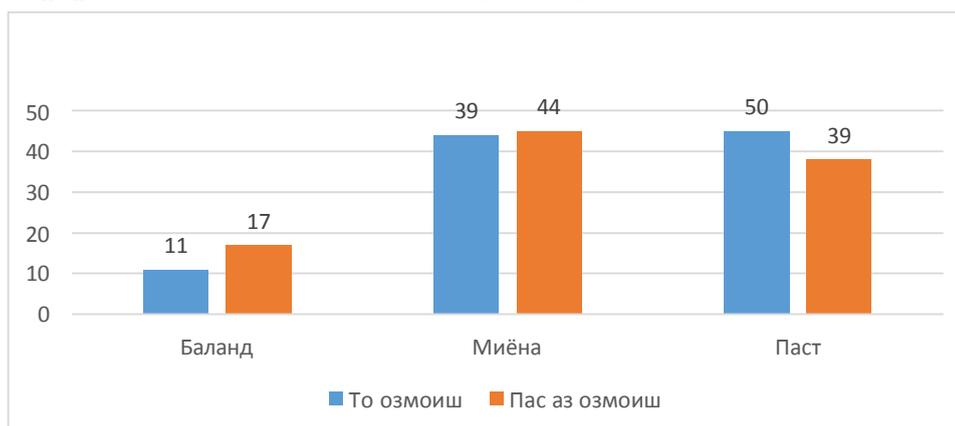
Натиҷаҳои марҳилаи назоратӣ нишон медиҳанд, ки дар синфи озмоишӣ чунин сифат ба монанди шахрвандӣ аз 11% то 42% афзоиш ёфтааст. Дар сатҳи паст танҳо шаш хонанда қарор доштанд, ки он 16% - ро ташкил дод. Нишондиҳандаи миёна бо натиҷаи гуруҳи назоратӣ бо фарқияти 3,3% муқоиса карда шуд.

Методикаи ҷумлаҳои ноপুরра имкон фароҳам овард, ки тасаввуроти хонандагони синфҳои болоӣ дар бораи ватандӯстӣ муайян карда шаванд. Ҷадвали ҷамъбастии 6 натиҷаҳои бадастомадаро инъикос мекунад.

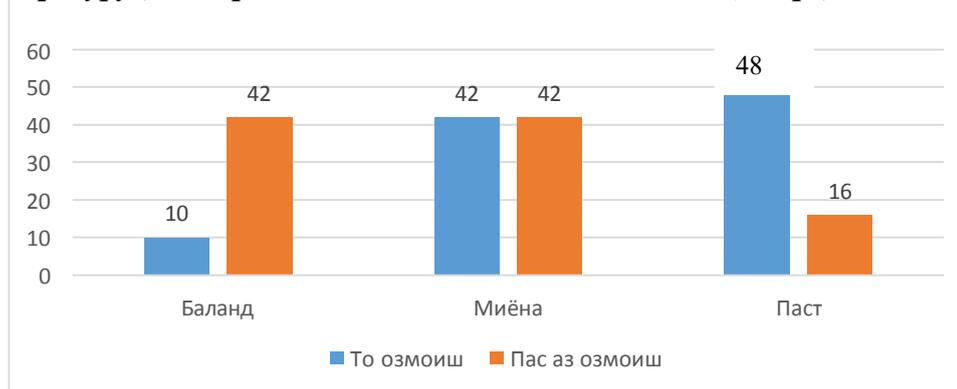
Ҷадвали 6. Тасаввуроти хонандагони синфҳои болоӣ оид ба ватандӯстӣ

Сатҳи дониш	Синфҳои назоратӣ 10 “А”, 11 “А” – 36 хонанда		Синфҳои озмоишӣ 10 “Б”, 11 “Б” – 38 хонанда	
	То озмоиш	Пас аз озмоиш	То озмоиш	Пас аз озмоиш
Баланд	4 нафар – 11%	6 нафар – 17%	4 нафар – 10%	16 нафар – 42%
Миёна	14 нафар – 39%	16 нафар – 44%	16 нафар – 42%	16 нафар – 42%
Кам	18 нафар – 50%	14 нафар – 39%	18 нафар – 48%	6 нафар – 16%

Ба таври аёнӣ тасаввуроти хонандагони синфҳои болоӣ дар бораи ватандӯстӣ дар расмҳои 5 ва 6 нишон дода шудаанд.

Расми 5. Диаграммаи тасаввуроти хонандагони синфҳои болоӣ дар бораи ватандӯстӣ дар гурӯҳи назоратӣ то озмоиш ва пас аз озмоиш (синфҳои 10 “А”, 11 “А”)

Расми 6. Тасаввуроти хонандагони синфҳои болоӣ дар бораи ватандӯстӣ дар гурӯҳи озмоишӣ то озмоиш ва пас аз озмоиш (синфҳои 10 “Б”, 11 “Б”)

Ҳисси ватандӯстӣ дар синфҳои 10 “Б”, 11 «Б» аз 10% то 42% ва дар синфҳои 10 “А”, 11 «А» – 17% баландтар шуд. Муносибати манфӣ танҳо дар 6 нафари синф боқӣ монд ки 16% -ро ташкил дода, ҳатто нисбат ба хонандагони синфҳои назоратӣ, ки нишондиҳандаи он 39% – ро ташкил дод, паст шуд.

Ҳамаи натиҷаҳои ба даст овардашудаи гурӯҳи озмоишӣ дар ҳама марҳилаҳои кори озмоишию таҷрибавӣ аз маълумоти гурӯҳи назоратӣ хеле зиёд гардиданд. Сатҳи омодагии хонандагони синфҳои болоии гурӯҳи таҷрибавӣ ба хизмати ҳарбӣ дар асоси таҳлили сифатии натиҷаҳои бадастомада муайян карда шуданд.

Ба сатҳи баланди омодагӣ хонандагоне нисбат дода шуданд, ки дар онҳо мароқи баланд ба хизмати низомӣ ва фаъолияти ҳарбӣ, донишҳои хуби барномавӣ, айниятдиҳии худ ба муҳофизи Ватан, шаҳрванди ватандӯсти дорой маҳоратҳои ташкилотӣ ба мушоҳида расиданд.

Натиҷаҳои бадастомада дар ҷадвали 7 нишон дода шудаанд.

Ҷадвали 7. Омодагии хонандагон ба хизмати ҳарбӣ

Сатҳи донишҳо	Синфҳои назоратии 10 “А”, 11“А” – 36 хонанда		Синфҳои озмоишии 10 “Б”, 11“Б” – 38 хонанда	
	То озмоиш	Пас аз озмоиш	То озмоиш	Пас аз озмоиш
Маҳорати пешниҳод кардани ҳалҳои алтернативии масъала	4 нафар – 11%	6 нафар – 16,6%	16 нафар – 42,2%	30 нафар – 78,9%
Маҳорати арзёбии объективонаи ҳалли худ	14 нафар – 39%	16 нафар – 44,5%	16 нафар – 42,2%	34 нафар – 89,4%
Маҳорати ҳалли дастаҷамъонаи масъала.	18 нафар – 50%	14 нафар – 38,8%	18 нафар – 47,3%	34 нафар – 89,4%

Маҳорати “бозӣ кардани” вазъияти эҳтимолии педагогӣ дар нақшҳои гуногун	14 нафар – 38,8%	16 нафар – 44,5%	16 нафар – 42,2%	28 нафар– 73,6%
Маҳорати ҳаллу фасли мусбати муноқиша	16 нафар – 44,5%	16 нафар – 44,5%	14 нафар – 36,8%	32 нафар– 84,2%

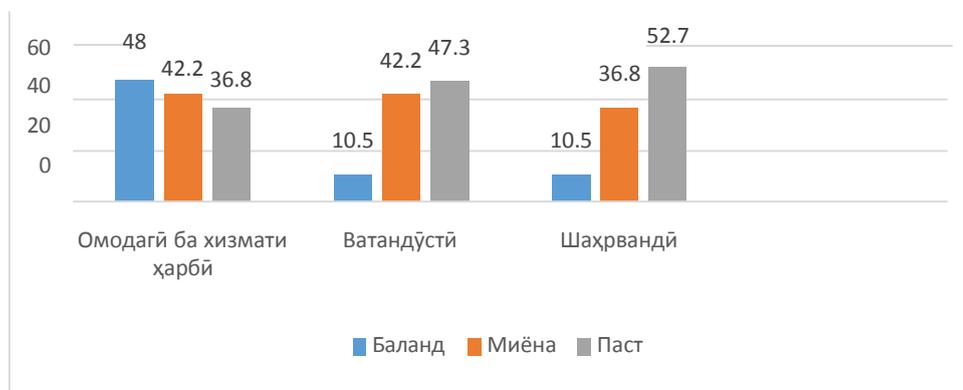
Ба сатҳи миёнаи омодагӣ хонандагони синфҳои болоӣ, ки дорои донишҳои ташаккулёфтаи ҳуқуқӣ буда, хизмати ҳарбиро дар артиш ҳамчун вазифаи шаҳрвандии худ, бо сатҳи гуногуни омодагии ҷисмонӣ дарк мекунанд, мансубанд.

Хонандагоне, ки дар рафтори онҳо зухуроти возеҳи сифатҳои шахсӣ ва тамоюлоти арзишии барои хизмати ҳарбӣ муҳим ошкор карда нашуд, бо сатҳи пасти омодагӣ ба хизмати ҳарбӣ тавсиф ёфтанд (ҷадвали 8).

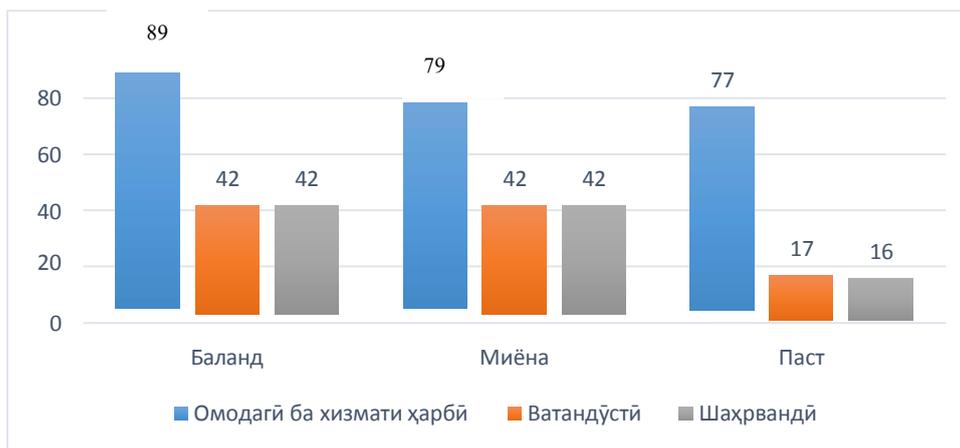
Ҷадвали 8. Муқоисаи натиҷаҳои ташаккули омодагӣ ба хизмати ҳарбӣ, ватандӯстӣ ва шаҳрвандӣ

Тавсиф / сатҳҳои ташаккул	То озмоиш (%)			Пас аз озмоиш (%)		
	Омодагӣ ба хизмати ҳарбӣ	Ватандӯстӣ	Шаҳрвандӣ	Омодагӣ ба хизмати ҳарбӣ	Ватандӯстӣ	Шаҳрвандӣ
Баланд	47%	11%	10%	89%	42%	42%
Миёна	42%	42%	37%	79%	42%	42%
Паст	37%	47%	53%	77%	17%	16%

Ба таври аёнӣ муқоисаи натиҷаҳои ташаккули омодагӣ ба хизмати ҳарбӣ, ватандӯстӣ ва шаҳрвандӣ дар расмҳои 7 ва 8 то ва пас аз озмоиш нишонд дода шудааст.

Расми 7. Диаграммаи муқоисаи натиҷаҳои ташаккули омодагӣ ба хизмати ҳарбӣ, ватандӯстӣ ва шаҳрвандӣ дар гурӯҳи назоратӣ (синфҳои 10 “А”, 11 “А”)

Расми 8. Диаграммаи муқоисаи натиҷаҳои таъшаққули омодагӣ ба хизмати ҳарбӣ, ватандӯстӣ ва шаҳрвандӣ дар гурӯҳи озмоишӣ (синфҳои 10 “Б”, 11 “Б”

Таҳлили натиҷаҳо имкон доданд, ки дурустии муносибати пешниҳодшуда тасдиқ карда шавад. Қоркарди математикии натиҷаҳои бадастомада самарабахшии шароити педагогиро барои тайёр кардани хонандагони синфҳои болоӣ ба хизмати ҳарбӣ исбот мекунад.

ХУЛОСАҲОИ УМУМӢ ВА ТАВСИЯҲО

Дар хотима, дар асоси тадқиқоти таҷрибавию озмоишӣ мо ба чунин хулоса омадем, ки бо вучуди мураккабиҳои ташкилӣ ва моддии мавҷуда, самаранокии тайёр кардани ҷавонро ба хизмати ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, аз ҷумла тавассути татбиқи методикаи таҳияшуда дар ҷараёни таҳқиқоти мазкур ба таври назаррас баланд бардоштан мумкин аст.

Натиҷаҳои бадастомада зарурати ташкил кардани методикаи муосири муосири оmodасозии ҷавонон ба хизмати ҳарбӣ, қабули қарорҳои маҷмуии бисёрҷанба ва ҳамоҳангсозии муътадили фаъолияти идораҳо, шаҳрдорӣҳо, муассисаҳои таҳсилот ва ташкилотҳои ҷамъиятиро нишон медиҳанд.

Ҳамин тариқ, тадқиқоти озмоишию таҷрибавӣ нишон дод, ки масъалаҳои асосие, ки ҳалли худро ҳангоми тақмили тайёркунии ҷавонон ба хизмати ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ талаб мекунанд, инҳоянд:

- тақмили фаъолияти ташкилии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ оид ба тайёркунии ҷавонон ба хизмати ҳарбӣ;
- тақмили технологияи педагогии тарбияи ватандӯстӣ зимни оmodасозии ҷавонон ба хизмати ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ;
- рушди ҳамкорӣҳои муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо комиссариатҳои ҳарбӣ, қисмҳои ҳарбӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ.

Тавсияҳо барои истифодаи амалии натиҷаҳои диссертатсия:

Барои тақмили фаъолияти ташкилии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ зимни оmodасозии ҷавонон ба хизмати ҳарбӣ ба мақсад мувофиқ аст, ки

корҳои зерин анҷом дода шаванд:

- таҳияи барномаи такмили ихтисос ва бозомӯзии омӯзгорон – ташкилотчиёне, ки курси омодагии ибтидоии ҳарбиرو дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ амалӣ мегардонанд;

- ташкили оmodасозии курсии омӯзгорон – ташкилотчиёне, ки курси омодагии ибтидоии ҳарбиرو дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ амалӣ мегардонанд;

- таҳияи барномаҳои намунавии таҳсилотӣ аз рӯи курси “Омодагии ибтидоии ҳарбӣ” мувофиқи нақшаҳои появии таълимии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ;

- ба қор бурдани нуқтаҳои сайёри таълимӣ барои ташкили таълими шаҳрвандон ба курси “Омодагии ибтидоии ҳарбӣ”;

- мучаҳҳазгардонии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо дастурҳои таълимӣ ва таълимию аёнӣ оид ба фанни “Омодагии ибтидоии ҳарбӣ”;

- таҳия ва нусхабардории дастурҳои методӣ барои таҷҳизоти ҳуҷраҳои фаннии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии “Омодагии ибтидоии ҳарбӣ”;

- ташкили обунашавии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ба нашрияҳои даврии тамоюли ҳарбӣ–ватандӯстидошта;

- даъвати хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ки хизматро дар Қувваҳои Мусаллаҳ адо кардаанд, ё курсант ё хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти ҳарбии олий ҳастанд, ба воҳӯриҳо бо хонандагон;

Барои самтҳои таҳқиқоти минбаъдаи марбут ба мавзуи қори диссертатсионии мазкур мавзӯҳои зерин: “Раванди инноватсионии таҳсилот дар таълими фанни омодагии ибтидоии ҳарбӣ”, “Тарбияи ҳештаншиносӣ ва ҳарбӣ–ватанпарастӣ дар дарсҳои омодагии ибтидоии ҳарбӣ”, “Аҳамияти машқҳои ҳарбӣ–варзишӣ дар тарбияи ватанпарастии хонандагон”, “Ташаққули шахсият ва тарбияи ҳисси ватанпарастии хонандагон дар раванди таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ”, “Истифодаи технологияи инноватсионии таълим дар раванди омӯзиши фанни «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ»”; “Такмили методикаи оmodасозии омӯзгорон–ташкilotчиёни таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ” “Таҳлил ва баррасии роҳҳои баланд бардоштани ҳисси ватанпарастии хонандагони синфҳои болоӣ дар раванди таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ ва чорабиниҳои беруназсинфӣю беруназмактабӣ”; “Самтдиҳии ҳарбию касбии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ”; “Рушди малақаҳои амалӣ дар ҷавонон дар рафти омӯзиши асосҳои хизмати низомӣ” пешниҳод карда мешаванд.

МУҚАРРАРОТИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ ДАР ИНТИШОРОТИ ЗЕРИНИ МУАЛЛИФ ИНЪИКОС ЁФТААҶД:

А) Мақолаҳое, ки дар маҷалҳои тақризшавандаи аз ҷониби ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияшуда ба таърифи расидаанд:

[1-М] Холмуродов М.Ғ. Истифодаи технологияҳои иттилоотӣю

иртиботӣ дар дарсҳои омодагии ибтидоии ҳарбӣ // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ, № 2(2), 2020. - С. 151–155. ISSN (2219–5408).

[2-М] Холмуродов М.Ғ. Банакшагирии раванди таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ, №1 (1), 2020. - С. 254–258. ISSN (2219–5408).

[3-М] Холмуродов М.Ғ. Омодасозии касбию амалии ҷисмонӣ ҳамчун воситаи тарбия ва такмили шахсияти курсантҳо // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, № 10, 2019. С. 283– 288. ISSN (2074–1847).

[4-М] Холмуродов М.Ғ. Таърих, моҳият ва мазмуни омодагии ибтидоии ҳарбӣ // Паёми Донишкадаи забонҳо. Силсилаи педагогика, № 4 (36). 2019. - С. 142–145. ISSN 2226–9355.

[5-М] Холмуродов М.Ғ. Моҳияти раванди таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ // Паёми Донишкадаи забонҳо, №2(38), 2020. - С. 107– 113. ISSN 2226–9355.

Б) Мақола ва маводи дар нашриҳои дигар батабърасида:

[6-М] Холмуродов М.Ғ. Концептуальные отношения к разработке обучения начальной военной подготовке // Педагогика на стыке научных эпох. – Волгоград, 2020. - С. 106–117.

[7-М] Холмуродов М.Ғ. Мутобиқати барномаи таълим ва китоби дарсии “Омодагии ибтидоии ҳарбӣ” ба талаботи замон. // Маҷмуаи маводи Конференсияи илмию амалӣ дар мавзӯи «Таҳқиқ ва такмили мазмуни таҳсилот (стандарт, нақшаю барномаҳои таълим ва китобҳои дарсӣ)-и муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ» // Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи А. Ҷомии АТТ. – Душанбе, 2020. – С. 73-77.

[8-М] Холмуродов М.Ғ. Роҳҳои беҳтарсозии таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ. // Маҷмуаи маводи Конференсияи ҷумҳуриявии илмию амалӣ дар мавзӯи «Роҳҳои самарабахши тайёрнамоии кадрҳои баландхатисос ва ҷавобгӯ ба талаботи замони муосир дар муассисаҳои таҳсилоти олӣ» // Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи А. Ҷомии АТТ. – Душанбе, 2022. – С. 94-96.

**ИНСТИТУТ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ИМЕНИ АБДУРАХМОНА
ДЖОМИ АКАДЕМИИ ОБРАЗОВАНИЯ ТАДЖИКИСТАНА**

На правах рукописи

**УДК: 378.2:35 (575.3)
ББК 74.00+68 (2 точик)
X – 67**

ХОЛМУРОДОВ МАНУЧЕХР ГУЛОМХАЙДАРОВИЧ

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ
НАЧАЛЬНОЙ ВОЕННОЙ ПОДГОТОВКЕ В
СРЕДНИХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ
УЧРЕЖДЕНИЯХ**

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискание учёной степени кандидата
педагогических наук по специальности 13.00.01 - Общая
педагогика, история педагогики и образования**

ДУШАНБЕ – 2023

Диссертация выполнена в Институте развития образования им. А. Джоми Академии образования Таджикистана.

Научный руководитель **Сафаров Шоди Асомуродович** – доктор педагогических наук, ректор Таджикского института физической культуры имени С. Рахимова

Официальные оппоненты **Шаропов Шавкатджон Ахмадович** - доктор педагогических наук, профессор кафедры социальной и профессиональной педагогики Худжандского государственного университета имени академика Бободжона Гафурова

Намозов Тошкул – заведующий кафедрой физической культуры Таджикского государственного педагогического университета имени С. Айни

Ведущая организация **Дангаринский государственный университет**

Защита диссертации состоится 04 апреля 2023 года в 15⁰⁰ часов в объединённом диссертационном совете 6D.KOA-022 при Таджикском национальном университете и Академии образования Таджикистана (735700, Республика Таджикистан, город Душанбе, ул. С. Айни, 126; тел.: 225 84 23).

С диссертацией и её авторефератом можно ознакомиться в библиотеке и на сайте Академии образования Таджикистана (www.aot.tj).

Автореферат разослан «___» _____ 2023 года.

**Учёный секретарь объединённого
диссертационного совета,
доктор педагогических наук**

М. Каримзода

ВЕДЕНИЕ

Актуальность темы диссертации. Вопросы военной подготовки, патриотического и гражданского воспитания подрастающего поколения входят в комплекс вопросов, которые решаются в ходе преподавания в общеобразовательной школе учебного предмета «Начальной военной подготовки» (НВП), тематика которого составляет основную часть системы начальной подготовки старшеклассников к военной службе в Вооруженных Силах Республики Таджикистан. Во многом качество подготовки учащихся общеобразовательных школ к военной службе определяется особенностями преподавания предмета ОИК, а именно методикой обучения и воспитания, совокупностью их методов, приемов, форм и средств.

На военном параде по случаю 27-летия создания Вооруженных Сил Республики Таджикистан Президент Республики Таджикистан, Верховный Главнокомандующий Вооруженными Силами, генерал армии Эмомали Рахмон в своем Послании в частности отметил, что события, произошедшие в последние годы в различных регионах мира, привели к гибели тысячи ни в чем не повинных людей и миллионы других людей в некоторых странах мира остались без крова, что вынуждает нас укреплять материально-техническую базу воинских частей, адаптировать обороноспособность Вооруженных Сил к современным угрозам и опасностям, а также продолжит принимать необходимые дополнительные меры для повышения уровня боевой готовности.

В частности, быстро меняющаяся военно-политическая ситуация на планете, в том числе в регионе, растущая активность террористических и экстремистских групп и организаций, а также незаконный оборот наркотиков, оружия и другие транснациональные преступления требуют от каждой военнослужащей защиты нашей независимости, быть всегда бдительными и готовыми защищать безопасность государства и общества, мирную жизнь народа страны.

Вопросы военного воспитания, патриотического и гражданского воспитания подрастающего поколения являются многогранными, требуют его комплексной подготовки. При этом, одним из главных направлений исследований этих вопросов должно стать выявление оптимальных социальных, педагогических, а также психолого-педагогических механизмов подготовки учащихся к военной службе, что является священным долгом каждого гражданина страны.

Целенаправленная и интенсивная работа по подготовке к военной службе, патриотическому и гражданскому воспитанию в общеобразовательных учреждениях должна, в первую очередь, охватывать старшеклассников, особенно подростков и молодежь в связи с приближающимся призывом на военную службу. В связи с этим подготовка к военной службе, патриотическое и гражданское воспитание, основанное на любви к Родине, уважении к традициям и достижениям таджиков в прошлом, как во время Великой Отечественной войны, так и в современных конфликтах (например, выполнение международного долга в Афганистане), 1979–1989) может сыграть важную роль. У старшеклассников уже сложились определенные концепции военно-

патриотического и гражданского долга. Поэтому, наряду с теоретическим овладением военным обучением, патриотическим и гражданским воспитанием в формировании процесса патриотического и воспитания подрастающего поколения должно занимать также приобретение практических знаний. Особое место в подготовке подрастающего поколения к военной службе занимают общеобразовательные учреждения (школы, лицеи, гимназии, колледжи и др.). Это обусловлено несколькими факторами, во-первых, подготовка граждан Таджикистана в современных условиях к военной службе является главным приоритетом государственной политики. Поэтому, подготовка молодого поколения к защите своей Родины остается важным фактором укрепления обороноспособности страны. Во-вторых, в республике действуют большое число общеобразовательных школ, что позволяет охватить значительное количество граждан нашей страны на данном этапе в сфере подготовки к военной службе в рядах вооруженных сил и патриотического воспитания.

Поэтому, необходимость постоянного совершенствования знаний, навыков и умений учащихся при преподавании школьного предмета начальной военной подготовки определила тему диссертации как: «Педагогические особенности обучения начальной военной подготовке в средних общеобразовательных учреждениях».

Степень изученности темы исследования. В педагогической науке давно изучаются вопросы подготовки к военной службе, патриотического и гражданского воспитания в общеобразовательных школах. Проблема допризывной подготовки старшеклассников оставалась актуальной и в советское время, и начиная с начала XX века ей посвящены многочисленные работы.

Различные стороны рассматриваемой проблемы нашли свое развитие в исследованиях педагогов и философов. Среди них можно назвать докторские диссертации С.Ф. Кужилина, Ю.А. Юдахина, С.Д. Половецкого, Н.А. Белоусова и других. Н.Е. Хворов, А.А. Аронов, В.И. Лутовинов и других. В своих работах они рассмотрели систему патриотического и военного воспитания школьников с позиций педагогической науки. В работах таких авторов, как: В.П. Мусатов, В.И. Звягинский, О.Н. Косенков, В.А. Чернуха, и других, рассмотрены вопросы совершенствования содержания обучения «Начальной военной подготовке» в образовательных учреждениях. Технологическое обеспечение начальной военной подготовки рассмотрено такими исследователями, как: МВ. Крылов О.В. Дубовая, В.С. Бобрешова, О.И. Носков, Н.И. Смахтина, А.В. Герасев и др. Система подготовки студентов к военной службе рассмотрена в диссертационных работах В.С. Чудного, Н. Конжиева. Она основывается ими на совокупности особых методов и форм, а также на содержательных компонентах, организации познавательной и практической деятельности учащихся. В диссертациях А.А. Аронова, В.И. Лутовинова и других исследованы сущностные элементы процесса начальной военной подготовки студентов к военной службе.

В отдельных работах таджикских авторов, например, в исследовании М. Мухаммадеева подготовка учащихся к военной службе представлена как одна из составляющих их образования и социализации в обществе.

Особенно необходимо подчеркнуть значение работы А.М. Мирзокаримзода для данного исследования, в которой он тщательно исследовал приоритетность формирования военно – патриотической позиции старшеклассников в общеобразовательных школах Таджикистана.

В учебнике Н. Исмоилова, В.М. Хурматуллоева «Начальная военная подготовка» для 10–11 классов и учебнике Н. Исмоилова, А. Исмоилова, К. Зиёева «Начальная военная подготовка» для 10–11 классов рассмотрено создание Национальной армии Республики Таджикистан, указаны акты и законы Республики Таджикистан, заложившие правовую основу для создания армии, ее структуры и функций.

Анализ научной литературы показывает, что в последние годы опубликовано большое количество статей по военной подготовке, воспитанию патриотизма и гражданственности подрастающего поколения, проливающих свет на современную ситуацию, ретроспективные и сравнительные аспекты данной темы.

Кроме того, большая часть анализируемых данных получена из программ «Начальной военной подготовки» в средних общеобразовательных школах Республики Таджикистан, из официальных сообщений на сайтах различных министерств Республики Таджикистан, Президента Республики Таджикистан.

Анализ научно – педагогической литературы и диссертационных работ позволил выявить следующие противоречия:

- между потребностью общества к юношам, подготовленным к военной службе, любящих свою Родину и обладающих высоким чувством гражданственности и процессом их ориентации преимущественно к общечеловеческим ценностям;

- между потребностью к модернизации системы обучения НВП в средних общеобразовательных школах, ее нежелательным состоянием в Республике Таджикистан.

Понимание вышеперечисленных противоречий определило **проблему** исследования следующим образом: каковы педагогические особенности обучения начальной военной подготовке в аспектах подготовки к военной службе, воспитания патриотизма и гражданственности в системе общего среднего образования Республики Таджикистан?

Связь исследования с программами (проектами) или научными темами.

Диссертационная работа выполнена в рамках реализации плана научно-исследовательских работ отдела технологии труда, физического воспитания и военной подготовки Института развития образования имени Абдурахмана Джами Академии образования Таджикистана на 2017-2021 годы на тему «Пути и методы военно-патриотического воспитания учащихся средних общеобразовательных учреждений Республики Таджикистан на основе духовного наследия таджикского народа» и основные требования Программы воспитания патриотизма и укрепления национального самосознания молодежи в городе Душанбе на 2019-2022 годы.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Целью исследования - выявление педагогических особенностей и оптимальных условий обучения начальной военной подготовке в рамках обоснованности системы подготовки к военной службе, воспитания патриотизма и гражданственности как доминанты в формировании жизненной позиции старшеклассников общеобразовательных школ Республики Таджикистан.

Задачи исследования. Для достижения поставленной цели определены следующие исследовательские задачи:

- исследование содержательных аспектов, цели и задачи проведения занятий «Начальной военной подготовки» со старшеклассниками средних общеобразовательных школ;
- проведение исторического, педагогического анализа формирования системы обучения «Начальной военной подготовке» учащихся и ее развития в средних общеобразовательных школах;
- рассмотрение педагогических особенностей в процессе обучения старшеклассников в общеобразовательных школах начальной военной подготовке;
- анализ и оценка практики подготовки к военной службе, воспитания патриотизма и гражданственности учащихся общеобразовательных школ;
- определение путей совершенствования обучения начальной военной подготовке учащихся и условия их реализации в общеобразовательных школах;
- разработка и экспериментальная проверка результативности опытно – экспериментальной работы по подготовке к военной службе, воспитанию патриотизма и гражданственности старшеклассников.
- представление рекомендаций по совершенствованию обучения начальной военной подготовке учащихся и условий их реализации в общеобразовательных школах.

Объект исследования – занятия начальной военной подготовки в средних общеобразовательных учреждениях Республики Таджикистан.

Предмет исследования – педагогические особенности обучения начальной военной подготовке в общеобразовательных школах.

Гипотеза исследования - развитие и формирование позиции патриотической, военной и гражданской готовности учащихся старших классов средних общеобразовательных школ на занятиях начальной военной подготовки становятся более эффективными, **если:**

- выработать у старшеклассников личное отношение к готовности к военной службе, патриотизму и гражданственности;
- создать условия для полноценного применения принципов единства теории и практики в сфере обучения и внеклассной деятельности, целостности развития личности, единства обучения и воспитания в системе подготовки старшеклассников к военной службе, воспитания патриотизма и гражданственности;
- использовать современную образовательную технологию обучения

старшеклассников общеобразовательных школ начальной военной подготовке, а также обеспечить их по специальности «Начальная военная подготовка» квалифицированными педагогическими кадрами;

– обеспечить на занятиях начальной военной подготовки соответствующее сочетание инновационных и традиционных педагогических технологий.

Этапы исследования. Исследование проводилось в три этапа.

Первый этап (2017-2018 гг.) - проведено изучение теоретико-методологической и научно– учебной литературы, проанализирован и обобщен отечественный и зарубежный опыт обучения начальной военной подготовке; определены основные подходы к изучению темы данного диссертационного исследования. Обоснована актуальность, теоретическая и практическая значимость исследования, сформулирована рабочая гипотеза и разработан концептуальный аппарат.

Второй этап (2018–2019 гг.) разработано содержание учебно – дидактических программ по НВП в общеобразовательных школах Республики Таджикистан, изучена оснащенность кабинетов НВП, их оборудование, инвентарь, проанализировано распределение учебных часов общеобразовательной программы НВП по разделам, проведена опытно-экспериментальная работа.

На третьем этапе (2020–2021 гг.) проанализированы программы «Начальной военной подготовки» Республики Таджикистан и некоторых стран СНГ, проведено практическое исследование проблем качественного изменения в процессе начальной военной подготовки, анализ и оценка результатов контроля качества знаний старших классов по начальной военной подготовке, эффективности предмета «Начальная военная подготовка», уровня влияния предлагаемых технологий на базовую военную подготовку, правильности направления военной подготовки, обучения по выбору военной профессии учащимися средних общеобразовательных школ Республики Таджикистан

Теоретико-методологическая основа исследования представлена научно-исследовательскими работами отечественных и зарубежных авторов по теме исследования, трудами отечественных педагогов, историческими материалами, обобщением передового педагогического опыта и многолетний личный опыт работы в образовательных учреждениях. Изучены учебные планы и программы общеобразовательных школ. В работе также использовались республиканские и внутриведомственные нормативно-правовые документы, учебно–методические материалы общеобразовательных школ, энциклопедическая и справочная литература, результаты социологических исследований, материалы из периодических изданий, электронных источников.

Содержание, цели и задачи занятий «Начальная военная подготовка», обеспечивающие оптимальную реализацию формирования военно–патриотической и гражданской жизни старшеклассников, в первую очередь, основывается на полном наборе документов, связанных с обороной и безопасностью, принятых в Республике Таджикистан. В их число входят следующие документы: Закон РТ «О всеобщей воинской повинности и военной

службе»; Военная доктрина РТ; Закон Республики Таджикистан «Об обороне»; Закон РТ «О статусе военнослужащих»; Положение, утвержденное постановлением Правительства Республики Таджикистан, о порядке подготовки граждан к военной службе; Закон РТ от 25 января 2021 г. № 113 «О военной службе и военной службе»; «Государственная программа патриотического воспитания и укрепления национальной идентичности молодежи Таджикистана на 2018–2022 годы» (в рамках реализации Закона Республики Таджикистан «О молодежи и государственной молодежной политике» от 28 июня 2011 г. № 716) и другие. Все эти и другие документы служат основой для формирования и понимания целей и задач преподавания ОИК.

Источники информации. Источниками информации послужили фундаментальные труды зарубежных и отечественных исследователей, законы, постановления Правительства Республики Таджикистан, концепции, стратегии и государственные программы, нормативные правовые акты в сфере образования, передовой педагогический опыт и многолетний личный опыт автора, учебные планы и программы общеобразовательных учреждений. В работе также использованы монографии, статьи и диссертации отечественных и российских авторов, учебные и учебно-методические материалы учреждений общего среднего образования, материалы периодических изданий, Интернета и др.

Информационно-статистическую базу исследования также составляют официальные статистические сборники и годовые бюллетени Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан за 2015-2020 годы, а также архивные материалы Министерства образования и науки Республики Таджикистан.

Эмпирические основы исследования: Эмпирические основы исследования основаны на практическом подходе автора диссертации к объекту исследования: изучение и анализ источников по теме исследования; определение взаимосвязи и взаимодействия педагогических взглядов на военно-патриотическое воспитание; организация, проведение и оценка результатов экспериментального исследования, состоящего из констатирующего, формирующего этапов; сравнение и обобщение полученных результатов; анализ знаний, умений и навыков старшеклассников (анкетирование, тестирование, беседы, дебаты); наблюдение за учащимися, интервью и т.д.

База исследования. Опытное-экспериментальная работа проведена в средних общеобразовательных учреждениях №15 и №41 джамоата Хусайнобод Темурмаликского района Хатлонской области. В экспериментальное исследование было охвачено более 10 учителей НВП и 60 учащихся. В педагогическом эксперименте приняли участие две группы учеников 10–11 классов средних общеобразовательных школ № 15 и № 41 джамоата Хусайнобод Темурмаликского района Хатлонской области.

Научная новизна диссертационного исследования заключается в том, что в нем впервые:

1) проанализированы и сформулированы теоретико-методологические основы подготовки старшеклассников к военной службе, их патриотическому, гражданскому воспитанию в контексте предмета «Начальная военная

подготовка», а также проанализировано и изучено содержание, цели, задачи школьных занятий по «Начальной военной подготовке»;

2) осуществлен исторический и педагогический анализ проблем, связанных с формированием и развитием системы обучения учащимся общеобразовательных школ начальной военной подготовке;

3) разработано и внедрено технологическое обеспечение начальной военной подготовки, которое способствует формированию и развитию позиции готовности к военной службе, патриотизма и гражданственности у старшеклассников общеобразовательных школ;

4) рассмотрены педагогические особенности обучения начальной военной подготовке и практика подготовки к военной службе, воспитания патриотизма и гражданственности старшеклассников, показаны пути улучшения преподавания начальной военной подготовки в общеобразовательных школах;

5) эффективность технологии и содержания формирования и развития позиции готовности старшеклассников к военной службе, их патриотизма и гражданственности на начальной военной подготовке;

6) даны рекомендации по повышению эффективности формирования позиции патриотизма, воинской подготовки, гражданственности старшеклассников в процессе начальной военной подготовке.

На защиту выносятся следующие положения:

1. Содержание начальной военной подготовки содержит выполнение комплекса различных процессов социального, экономического, педагогического, психологического, медицинского, методического, организационного и другого характера, которые должны быть целенаправленными и комплексными, основанными на цели и задачи министерств Республики Таджикистан, по осуществлению социального и государственного заказа по подготовке к военной службе подрастающего поколения, обучающегося в общеобразовательных школах.

2. Основные направления подготовки начальной военной подготовки в разные периоды истории нашей страны и основные вопросы начальной военной подготовки в общем среднем образовании на современном этапе. результаты исследования, анализа и оценки современного состояния системы подготовки старшеклассников к военной службе, патриотического, гражданского воспитания в общеобразовательной системе Республики Таджикистан.

3. Основными педагогическими условиями и путями совершенствования воспитательно-учебной деятельности по начальной военной подготовке учащихся в общеобразовательных школах в сотрудничестве с военными комиссариатами, общественными организациями, являются: совершенствование и активизация деятельности среднего общеобразовательного учреждения по начальной военной подготовке старшеклассников (совершенствование учебного процесса, организация внеклассных занятий (факультативные занятия, индивидуальные мероприятия) и др.; совершенствование и повышение качества педагогической техники руководящего состава средних общеобразовательных школ, включающие оснащение преподавателей–организаторов необходимыми теоретико-практическими основами использования педагогического

оборудования, активное участие всего коллектива преподавателей в разработке и применении учебного, методического оборудования и т.д.); улучшение организации взаимодействия общеобразовательных школ с военными комиссариатами и общественными организациями.

4. Результаты педагогического эксперимента по определению уровня эффективности содержания и технологии формирования позиции готовности к военной службе, патриотизма и гражданственности старшеклассников на занятиях начальной военной подготовки.

5. Рекомендации научно–практического характера, которые обеспечивают эффективное формирование позиции готовности к военной службе, патриотизма и гражданственности у старшеклассников на начальном военном обучении.

Теоретическая значимость диссертационного исследования заключается в том, что в нем решены научно-исследовательские задачи по повышению результативности обучения в средних общеобразовательных школах предмета начальной военной подготовки на основе взаимодействия с местными военными комиссариатами и местными общественными организациями. Она также в том, что уточнены и обоснованы теоретико-методологические основы начальной военной подготовки в средних общеобразовательных школах; разработаны и предложены пути повышения эффективности рассматриваемого процесса; обоснованы теоретические выводы, которые способствуют проведению педагогических исследований, посвященных повышению качеству начальной военной подготовки и ее эффективности. Кроме того, теоретическая значимость исследования определяется тем, что выявлены особенности и тенденции начальной военной подготовки применительно к политическим, социальным, экономическим, демографическим и культурным аспектам жизни общества.

Практическая значимость исследования определяется возможностью использования его результатов в обучении начальной военной подготовке в средних общеобразовательных школах, в работе военных комиссариатов по военному обучению призывников и военно–патриотическому воспитанию. Теоретические и методические материалы диссертационного исследования могут быть использованы при разработке программ повышения квалификации учителей начальной военной подготовки общеобразовательных школ.

Уровень достоверности результатов исследования и обоснованность выводов обеспечивается применением личностно-социально-деятельностного подхода к исследованию данного педагогического процесса, использованием системы различных эмпирических и теоретических методов исследования, комплексного и поэтапного анализа результатов, полученных в ходе опытно-экспериментальной работы и их подтверждение опытом общеобразовательных учреждений, военных комиссариатов и воинских частей.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Диссертация соответствует следующим пунктам паспорта научной специальности 13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования: пункту 3 – «Педагогическая антропология» (системы/условия/развития

личности в процессе образования, обучения, воспитания); пункту 4 – «Теория и концепция воспитания» (законы, принципы воспитания детей в разные периоды их развития; виды и модели воспитания, области их использования);).

Личный вклад соискателя ученой степени. Вклад автора в данное исследование состоит в организации данных по теме диссертационного исследования, сборе экспериментальных данных, анализе и обобщении результатов, изложении основных выводов диссертации.

Апробация и внедрение результатов исследования. Результаты исследования были обсуждены, рассмотрены и опробованы на научно-методических и научно-практических семинарах Института физической культуры Таджикистана имени С. Рахимова, Института развития образования им. Абдурахмона Джоми Академии образования Таджикистана, заседаниях отделов педагогики и психологии, технологии труда, физической культуры и военной подготовки Института развития образования, в методических объединениях учителей общеобразовательных учреждений Темурмаликского района.

Основные положения диссертационной работы были также представлены в виде докладов на республиканских научно-практических мероприятиях: конференциях и круглых столах.

Публикации по теме диссертации. Основные результаты диссертационного исследования основное содержание диссертационного исследования и опубликованы в виде 7 научных статей, изданных в рецензируемых научных изданиях из перечня, рекомендованного КОА при Президенте Республики Таджикистан и в сборниках материалов конференций.

Структура и объем диссертации. Диссертационное исследование состоит из введения, двух глав, заключение и рекомендаций, списка использованной литературы. Текст диссертации представлен на 186 страницах компьютерного набора и включает 14 таблиц и 8 рисунков.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во **введении** диссертационной работы определена актуальность темы исследования и степень ее изученности, цель, объект, предмет и задачи работы, показана ее научная новизна, основные положения, выносимые на защиту, теоретическая и практическая значимость исследования.

Первая глава озаглавлена «**Теоретико–методические основы повышения начальной военной подготовки учащихся общеобразовательных школ**» и включает три параграфа: «Содержание, цели, задачи преподавания предмета «Начальная военная подготовка»; «Исторический и педагогический анализ вопросов формирования, развития системы обучения начальной военной подготовке старшеклассников общеобразовательных школ»; «Педагогические особенности преподавания начальной военной подготовки в общеобразовательных школах».

В первом **параграфе** этой главы – «Содержание, цели, задачи преподавания предмета «Начальная военная подготовка» – отмечается, что

военная служба была и остается основой защиты национального суверенитета, независимо от существующей политической структуры в любой стране. Республике Таджикистан необходимы сильные Вооруженные Силы, которые могут стать важной опорой в системе национальной безопасности. Поэтому, важнейшей задачей государственных структур и общества в целом является воспитание молодежи, ее подготовка к вооруженной защите своей Родины. Общий моральный кризис, изменение идеологических и политических установок в обществе, низкая эффективность действующей системы начальной военной подготовки (НВП) и воспитания молодежи на современном этапе требуют действенных мер. А это невозможно без изучения опыта прошлых лет и серьезного анализа существующего института обучения студентов основам военной службы.

Современный учитель начальной военной подготовки должен знать и истолковать Закон Республики Таджикистан 1993 г. от 17 мая 2004 г. «Об образовании» с новой редакцией; Постановление Правительства РТ «Об утверждении Государственного стандарта общего образования Республики Таджикистан» от 23 апреля 2009г. №206; Постановление Правительства РТ «Об утверждении и введении в действие Государственного стандарта общего среднего образования в Республике Таджикистан»; Постановление Правительства РТ от 30 июня 2012 г. № 334 «О Национальной стратегии развития образования Республики Таджикистан до 2020 года»; Закон Республики Таджикистан от 25 января 2021 г., № 113 «О воинской обязанности и военной службе»; «Государственная программа патриотического воспитания и укрепления национальной идентичности молодежи Таджикистана на 2018–2022 годы» в рамках реализации Закона «О молодежи и государственной молодежной политике» от 28 июня 2011 г., №716; решения Коллегии Министерства образования и науки Республики Таджикистан и т.д.

Также отмечается, что военная подготовка является целенаправленным процессом формирования нравственных качеств вооруженных защитников Отечества, который по своему содержанию отражает особый характер военной организации, ее предназначении, цели и задачи. В личном составе военная подготовка развивает моральные и боевые качества, без которых успешная боевая деятельность армии как в военное, так и в мирное время является невозможной. Прежде всего, подразумеваются такие качества, как воинская честь, верность воинскому долгу, дисциплина, стремление к полному владению боевой техникой и оружием, военное товарищество, военное сотрудничество с солдатами армий Содружества Независимых Государств.

В диссертации подчеркивается, что содержание начального военно–патриотического и гражданского воспитания включает, прежде всего, толкование положений Конституции о святости служения народу, защиты национальных богатств, границ Родины, знакомство с бытом воинов и командиров.

Важно, чтобы при разработке содержания учебного предмета «Начальная военная подготовка» и составлении учебной программ в контексте современных инновационных теорий педагогической науки соблюдался

принцип установления степени проблемности учебных материалов, используемых в процесс преподавания НВП. Этот принцип. требует определить, какие именно из образовательных концепций формирует военрук-преподаватель и какие старшеклассники должны освоить самостоятельно. При этом, методы самостоятельного изучения старшеклассникаи ряда понятий осуществляются двумя способами: работа с учебниками, конспектами и т.д. а также частичными методами, включающими как поисковые, так и исследовательские методы.

При этом необходимо отметить инновационные возможности обучения, которые часто ассоциируются с современными мультимедийными и информационно-коммуникативными технологиями.

При разработке содержания учебного предмета «Начальная военная подготовка» и составлении учебной программ по нему в контексте инновационных теорий педагогической науки необходимо учесть принцип определения степени проблемности учебных материалов, в соответствии с которым следует определить формируемые образовательные концепции преподавателем, а также концепции, которые должны быть освоены старшеклассниками самостоятельно. При этом, методы самостоятельного изучения ряда понятий в образовательном контексте НВП осуществляются двумя основными способами, а именно посредством работы с учебниками, учебными пособиями. конспектами и т.д.; частичных методов, включающие поисковые или исследовательские.

В то же время, следует отметить инновационные методы обучения, которые часто ассоциируются с современными мультимедийными и информационно-коммуникативными технологиями.

На наш взгляд, для общеобразовательных школ Республики Таджикистан, в части ее содержания, при разработке программы по обучению предмета «Начальная военная подготовка» необходимо руководствоваться следующими целями: важность военной службы как честь и достоинство каждого гражданина Республики Таджикистан; изучение специфики и роли Вооруженных Сил Республики Таджикистан; основные требования военной присяги Вооруженных Сил Республики Таджикистан; приобретение военных знаний и практических способностей, умений и навыков, необходимых для будущей военной службе; знакомство с вооружением, военной техникой в частях Вооруженных Сил Республики Таджикистан; овладение основами безопасности при чрезвычайных ситуациях жизнедеятельности человека, медицинского образования и и т.д.

На основе теоретического анализа педагогической литературы по начальной военной подготовке можно получить содержание предмета НВП. Оно заключается в рассмотрении основ государственной обороны; военной службе граждан; правовыъ основах военной службы; основных мерах по гражданской обороне, направленных на защиту мирного населения. Оно также включает призыв на военную службу; обязанности военнослужащих; военно-патриотическое воспитании и, наконец, воспитание гражданственности у старшеклассников общеобразовательной школы.

Выделить главные тенденции начальной военной подготовки позволяет нам

изучение процесса подготовки преподавателей-военруков (организаторов) в системе общего образования, анализ и оценка формирования и развития обучения старшеклассников начальной военной подготовке. Эти тенденции заключаются в следующем: повышение места и роли предмета НВП в общеобразовательной системе; разработка и совершенствование содержания, технологий, методов и форм военной подготовки, учебников и учебных пособий. Они также включают совершенствование системы подготовки специалистов – военных руководителей для общеобразовательных школ; усиление социальной роли общего образования и, наконец, повышение роли профессионально-педагогической компетентности преподавателей-военруков начальной военной подготовки в общеобразовательных школах в решении вышеуказанных вопросов.

Во **втором параграфе**, озаглавленном «Историко-педагогический анализ проблемы формирования и развития системы обучения начальной военной подготовке учащихся общеобразовательных школ», нами отмечается, что учебный процесс, включая начальную военную подготовку, содержание общего и профессионального образования, оценивались в советский период не на основе педагогических достоинств, а на основе их политической достоверности с позиций большевистской партии и идеалов коммунистического строя.

В 1927 г. международная изоляция СССР потребовала повышения оборонной способности страны, в качестве неотъемлемой части которой была принята военнизация системы народного образования. В выполнении этой задачи в то время важная роль отводилась преподавателям общеобразовательных школ, а также таким организациям, как: местные военные комиссариаты, советские государственные учреждения и организации, Общество содействия обороне, химическому, авиационному строительству и т.д.

В 30-е годы XX века военная подготовка в учебных заведениях приняла комплексную форму и, наряду с другими направлениями обучения, выполнялись цели и задачи, связанные с военным, патриотическим, физическим и морально-нравственным воспитанием подрастающего поколения. Приблизительно во всех общеобразовательных средних, начальных профессиональных учебных заведениях уже к концу 30-х годов был включен учебный предмет по начальной военной подготовке, но для его эффективного преподавания в этот период было не хватало достаточное подготовленных военных кадров

Следует отметить, что начало Великой Отечественной войны в связи с военной ситуацией вывело предмет начальной военной подготовки на одну из лидирующих позиций. Так, этот процесс приобрел общесоюзный характер постановлением ЦК КПСС (б) «О военно-физической подготовке старшеклассников общеобразовательных школ» (от 7 сентября 1941 года) и в общеобразовательных школах стала внедряться 110-часовая программа по начальной военной подготовке. Основная цель программы по начальной военной подготовке заключалась, прежде всего, в подготовке учащихся общеобразовательных школ к будущей военной службе, и учитывая сложившуюся тогда ситуации, к реальным вооруженным боевым действиям. Программа предусматривала как теоретические, так и практические занятия по

таким видам начальной подготовки, как: стрелковая, тактическая, противохимическая защита, а также военно–санитарная подготовка. Программа содержала такие разделы, как краткие общие сведения и данные об организации Красной Армии, ее уставе, об особенностях военной подготовки старшекласников в военных сборах, о военной топографии и т.д.

В программе начальной военной подготовки старшекласников в послевоенные годы был отражен опыт применения в военное время родов и видов войск, при этом основной упор был сделан на отработку практических умений и навыков, военно–спортивные игры с отчетом по тактическим заданиям, регулярные занятия практической стрельбой. В соответствии с этим, будет улучшена учебно–материальная база, в общеобразовательных школах будут строиться тир, закупаться винтовки и осуществляться их учет.

Таким образом, что, хотя на сегодняшний день практических занятий по повышению военного мастерства старшекласников недостаточно, но теоретически предмет военной подготовки учащиеся изучают на хорошем уровне. Сегодня, наряду с оснащением военных кабинетов общеобразовательных школ вооружением и военной техникой, необходимо проводить практические занятия для старшекласников общеобразовательных школ в воинских частях или военных комиссариатах городов и районов.

В третьем параграфе первой главы – «Педагогические особенности преподавания начальной военной подготовки в средних общеобразовательных школах» – нами отмечается, что как педагогический процесс начальная военная подготовка старшекласников средних общеобразовательных школ имеет свои структурные и содержательные особенности. Проведенное педагогическое исследование, в том числе изучение мнений различных исследований, посвященных вопросам начальной военной подготовки старшекласников средних общеобразовательных школ, целевое наблюдение за образовательной деятельностью средних общеобразовательных школ позволило определить и обосновать сущность, содержание и структуру начальной военной подготовки.

В диссертации констатируется, что преподавание начальной военной подготовки, как и любого предмета, представляет собой двусторонний процесс, который состоит из единства учебного процесса (преподаватель, военрук) и учебного процесса (деятельности учащихся). Военрук организует познавательную и практическую деятельность старшекласников в процессе учебной деятельности. В процессе обучения активность учащихся заключается в приобретении знаний и умений. Процесс обучения рассматривается во взаимосвязи с процессом обучения. Это означает, что учащиеся развивают не только знания, навыки и умения по предмету, но и познавательные способности, умение работать самостоятельно.

Выявленные закономерности и неточности, выявленные в ходе диссертационного анализа, легли в основу обоснования и экспериментальной проверки основных теоретических и практических положений, которые определяют эффективность социального, педагогического и психологического процесса подготовки старшекласников в средних общеобразовательных школах к

службе в рядах вооруженных сил. В диссертационных исследованиях подобные положения представляют собой принципы подготовки, основанные на закономерностях. Выявленные принципы подготовки, как было установлено, представляют собой комплекс принципов обучения, основные из которых подробно изложены в диссертационной работе.

Нами отмечается, что в средних общеобразовательных учреждениях субъекты деятельности являются одним из важнейших элементов системы начальной военной подготовки, а также условий их эффективного функционирования. Сегодня они представлены местными органами государственной власти; общественными организациями, такими как: ДОСААФ, комитетами солдатских матерей ветеранскими организациями; религиозными организациями; различными министерствами и их ведомствами, Комитетом по делам молодежи, спорту и туризму РТ; воинскими частями; военными комиссариатами, органами культуры и искусства; СМИ и т.д.

В диссертации подчеркивается, что уроки НВП, как и другие дисциплины, преследуют три основные цели: образовательную, педагогическую и развивающую. В то же время у них есть определенная тенденция к развитию военно-патриотической позиции старшеклассников. Поэтому основной задачей преподавания предмета НВП является реализация единой государственной политики в отношении молодежи и воспитание будущих военнослужащих в духе патриотизма. Эту работу курирует преподаватель НВП в средних школах, который готовит молодых людей к военной службе.

Отмечается, что качество и эффективность каждого урока начальной военной подготовки зависит от качества подготовки военрука. Для подготовки к уроку научный руководитель должен: понимать тему и определять цель и метод урока; определить основные учебные вопросы темы; отбирать и изучать соответствующие разделы учебников, статей, уставов, учебных пособий и другой литературы; подготовить необходимые наглядные пособия (плакаты, схемы, ленты, материальную часть оружия, приспособления); определить место проведения; определять уроки; разрабатывать планы уроков и конспекты.

Наконец, в организации и проведение учебного процесса важным элементом, наряду с его планированием, является отслеживание успеваемости, посещаемости и поведения учащихся, как в классе, так на практических занятиях. Учет и планирование являются трудоемкой и сложной задачей, требующая определенных знаний, умений и навыков от военрука школы.

Вторая глава диссертации озаглавлена «Практика и пути повышения обучения начальной военной подготовке и результативность экспериментальной работы» и состоит из трех параграфов: «Практика подготовки к военной службе, патриотическому и гражданскому воспитанию старшеклассников»; «Пути совершенствования обучения начальной военной подготовке в общеобразовательных школах»; «Результативность экспериментальной работы по подготовке к военной службе, патриотическому и гражданскому воспитанию старшеклассников».

Современные принципы, концепции, используемые в области «начальной

военной подготовки», как отмечено в диссертации, были разработаны в общеобразовательных школах в советский период. В наши дни методологические, дидактические вопросы перед педагогическим сообществом Таджикистана направлены, прежде всего, на разработку, совершенствование и внедрение учебно-воспитательных принципов в общеобразовательных учреждениях в рамках НВП. Они адресованы, прежде всего, всем постсоветским странам, практически идентичны, а во-вторых, основаны на едином фундаменте, заложенном на педагогическом опыте, заложенном еще во времена СССР.

Сравнительный анализ множества теоретических работ по основным принципам учебно-воспитательных задач по военной службе, патриотическому, гражданскому воспитанию подрастающего поколения показало следующее: на основе большей части программ по начальной военной подготовке старшеклассников общеобразовательных школ, в том числе и в Таджикистане, положен ряд принципов, целей, сложившиеся в педагогической системе периода СССР и не утратили своей актуальности. Эти принципы и цели варьируются от формирования качеств готовности к военной службе, патриотизма и гражданственности у старшеклассников; морально-психологический тренинг; физическая и военно-техническая подготовка для призыва в Вооруженные Силы.

Педагогическую работу в общеобразовательных школах Республики Таджикистан по начальной военной подготовке старшеклассников общеобразовательных школ можно разделить на два главных направления, а именно: на классную и внеклассную. При этом, в рамках общеобразовательной программы патриотическое воспитание делится на военно-патриотическое и гражданско-патриотическое. Внеклассное патриотическое воспитание, в отличие от военно-патриотического воспитания, носит гражданско-патриотический характер, за исключением мероприятий, которые связаны с празднованием Победы в ВОВ – 9 мая, Днем создания армии Республики Таджикистан – 23 февраля).

Анализ основных образовательных программ военной подготовки, применяемых в образовательных учреждениях Республики Таджикистан, позволил выделить два хорошо разработанных дидактических и методических направления, имеющих как сходные, так и разные положения. При этом, сходство отражается преимущественно в общих принципах, методике, организации учебного процесса, хотя, уже на данном этапе в подходе к названию предмета существуют определенные дидактико-методологические различия. В программах В одних случаях военно-патриотического воспитания 10–11 классов общеобразовательных школ встречается название «Начальная военная подготовка», в других – «Военно-оборонная подготовка».

В Республике Таджикистан собственные учебные пособия и дидактические материалы по НВП были разработаны с момента обретения независимости (с 1991 г.). Так, в этой области основу методических, дидактических разработок составляют работы таджикских ученых-педагогов Н. Исмоилова, А. Исмоилова и К. Зиёева. Также, начиная с 2013 года вышеуказанными исследователями на основе учебных материалов по НВП, разработанных и изданных в СССР, а также на основе современных, учебных, методических пособий, уставов тактического,

общего назначения, используемых в Вооруженных Силах Республики Таджикистан, разработан ряд учебников. Они посвящены основам военной подготовки, методикам обучения основам военной подготовки и методам тактической военной подготовки, в старших классах общеобразовательных школ, курс лекций по пожарной подготовке и др. Результаты работы этих исследователей по методике и дидактике основаны на образовательных программах НВП, которые используются в общеобразовательных школах Республики Таджикистан.

Как показывает методологическая и дидактическая основа состава ряда учебных планов, программ, учебников и учебных пособий по НВП в общеобразовательных школах, в условиях самостоятельности данный вид обучения обладает особой методологической и психолого-методической основой. Следует отметить, что для национального самосознания молодежи развития военно-патриотического воспитания этот факт обладает первостепенным значением. В старших классах общеобразовательных школ начальная военная подготовка имеет научно-практическое значение. Она основывается на требованиях соответствующих министерств, а также других нормативно-правовых актов и документов.

На наш взгляд, основу общеобразовательных программ начальной военной подготовки в Республике Таджикистан на дидактико-методологической основе следует разделить на четыре типа: 1) общевойсковые уставы, другие документы Вооруженных Сил Таджикистана; 2) учебники, учебные пособия, учебные планы и программы для НВП, разработанные еще в СССР; 3) учебники, учебные пособия и учебные программы по начальной военной подготовке, разработанные в Российской Федерации; 4) учебники, учебные пособия, учебные программы и планы по НВП, разработанные в Республике Таджикистан.

Как показал анализ календарного плана НВП, тематических планов и программ общеобразовательных школ Таджикистана, на их обучение отведено всего 34 часа. При этом, планы календаря включают название темы, тематический раздел, место проведения, количество часов, использование наглядных учебных пособий, домашние задания по предмету, сроки выполнения. Таким образом, для 10 и 11 классов общеобразовательных школ Таджикистана общая структура учебно-методической программы выглядит следующим образом (таблицы 1, 2).

Таблица 1. Содержание учебно-дидактических программ общеобразовательных школ Республики Таджикистан для 10 класса

№№	Разделы	Занятия разделов НВП
1	Военная подготовка	Введение: Вооруженные силы Республики Таджикистан: – создание Вооруженных Сил Республики Таджикистан; – рода и виды войск в Вооруженных Силах РТ.
		Правовые основы: – уставы Вооруженных Сил Республики Таджикистан; – служба охраны.

		Основы военной службы: – ответственность солдат на службе; – боевой флаг воинской части; – начальники и подчиненные.
		Строй и его управление (теоретические занятия на уроке): – подготовка к построению; – способы перестраивания и передвижения с оружием; – боевое приветствие без оружия на месте и в движении.
		Подготовка к построению (практические занятия на плацу): – практическое использование приемов построения; – строй взвода.
		Подготовка к стрельбе: – Вооруженные силы РТ и их огнестрельное вооружение; – обучение стрельбе из автомата Калашникова (АК) и ручного пулемета Калашникова (РПК); – разборка и сборка автомата.
		Тактическая подготовка: – основы современной всеармейской войны; – организация и оснащение моторного отделения в боевом транспорте; – современная война и ее обеспечение; – защита от ОМУ (оружия массового поражения).
2	Гражданская оборона (ГО)	Основы гражданской защиты Оружие массового поражения Химическое оружие Бактериологическое оружие Средства индивидуальной защиты.

Таблица 2. Содержание учебно-дидактических программ по предметам НВП в общеобразовательных школах Республики Таджикистан для 11 класса

№№	Разделы НВП	Занятия разделов НВП
1	Военная подготовка	Строй и его управление: – способы построения и передвижения с оружием; – военное приветствие без оружия; – практическое применение приемов построения; – строй взвода.
		Подготовка к стрельбе: – устройство пистолета Макарова (ТМ); – устройство автомата Калашникова (АК) и ручного пулемета Калашникова (РПК); – разборка и сборка автомата; – ручные гранаты. Тактическая подготовка: – Боевая машина пехоты (БМП); – управление отделением; – инженерные заграждения; – передвижение солдата в бою; – местные методы рекогносцировки.
		Военная топография: – определение сторон горизонта; – движение по азимуту.

2	Гражданская оборона	Средства индивидуальной защиты: противогаз, респиратор. Специальная защитная одежда.
		Правила поведения и действий людей в зонах радиоактивно-химического заражения. Оборудование для радиационной разведки.
3	Медицинская подготовка	Оказание первой помощи в экстренных случаях.
4	Физическая подготовка	Преодоление препятствий

Данные таблицы 1 и 2 показывают, что содержание учебно-дидактических программ по преподаванию предметов НВП в общеобразовательных школах Республики Таджикистан представлено следующими четырьмя разделами: 1. Военно-оборонительная подготовка; 2. подготовка в сфере гражданской защиты; 3. подготовка по медицинской части; 4. физкультурная подготовка.

Военная подготовка включает обучение основам военного устава и службы; тактической и военной топографии; теоретические, практические занятия по строевой и огневой подготовке.

Гражданской обороне обучение, прежде всего, фокусируется на защите, правилах поведения при возникновении потенциального воздействия ОМУ и других ситуаций чрезвычайного положения. В методических, учебных материалах страны по начальной военной подготовке исследуются вопросы и проблемы, связанные с защитой населения, соответствующими действиями при таких стихийных бедствиях, как сели, оползни, лавины, а также террористические угрозы и другие. Следует отметить, что, хотя масштабы действий населения в области гражданской обороны широко отражены в национальных учебных пособиях, большинство из них не отражено в учебных программах НВП.

Медицинская подготовка дает базовые концепции и навыки оказания медицинской помощи в чрезвычайных ситуациях.

Второй параграф второй главы озаглавлен «**Пути совершенствования начальной военной подготовки в общеобразовательных школах**». Нами подчеркивается, что в средних общеобразовательных учреждениях подготовка учащихся к военной службе предполагает комплекс мероприятий, направленных на формирование и развитие структурно-содержательных компонентов их личности, а значит компонентов их познания, мотивации, для их будущей деятельности обладает определяющим значением. Процесс психологической подготовки при этом основывается на прошлом опыте, всеобъемлющей информации о будущей деятельности, четком понимании своих возможностей в предстоящей задаче, в целом на знаниях и умениях человека.

В воспитании силы воли важное место занимает мотивация, необходимая чтобы понять важность и ответственность военной службы, поскольку воспитание отваги, смелости, упорства, выносливости и других волевых

качеств невозможно, пока будут созданы все соответствующие условия для их проявления. В общеобразовательной школе опытные преподаватели всегда находят способы развить смелость и инициативу, стойкость и трудолюбие, самоконтроль и дисциплину. При необходимости они могут научить молодых людей развивать важные профессиональные качества воли посредством самовоспитания.

На наш взгляд, одним из путей совершенствования преподавания в средних общеобразовательных школах начальной военной подготовки является использование информационно–коммуникативных технологий в учебном процессе, что является одной из наиболее актуальных проблем современного образования в средних школах. Современное образование предполагает значительное повышение роли информационно–коммуникативных технологий как эффективного инструмента самосовершенствования и самообразования учащихся. Использование информационно–коммуникативных технологий открывает перед преподавателями новые возможности для преподавания своих предметов. Изучение всех видов предметов с использованием информационно–коммуникативных технологий позволяет учащимся обдумывать и участвовать в создании элементов урока, что помогает развить интерес учащихся к предмету. Классические и интегрированные уроки, а также мультимедиа, онлайн–тесты и программные продукты позволяют учащимся углубить свои предыдущие знания.

Рациональное и органичное использование информационно–коммуникативных технологий в процессе обучения старшеклассников начальной военной подготовке способствует формированию, развитию и совершенствованию у них индивидуально-познавательных способностей, а также стремления и мотивации к самосовершенствованию, что способствует возникновению образовательных индивидуальных траекторий. Использование информационно–коммуникативных технологий будет способствовать формированию положительного отношения учащихся к урокам начальной военной подготовки, преподавателю, одноклассникам, повышению самостоятельности и самопознания, повышению мотивации к начальной военной подготовке. Использование информационно-коммуникативных технологий – это не однодневное нововведение, а непрерывный образовательный процесс, одно из существенных условий осуществления целей и задач учебного процесса, организации современных уроков.

Таким образом, тенденции развития общества и в связи с этим состояние современной системы образования требуют к развитию образовательной среды совершенно новых подходов. Век общей информации требует, чтобы преподавателя изучали основы информационно-коммуникативных технологий вместе с другими преподавателями–предметниками. Это не означает, что преподавателям следует быть в области информации высококвалифицированными специалистами, однако они должны целесообразно использовать современные технологии на своих занятиях.

Использование информационно–коммуникативных технологий на уроках военной обороны позволяет использовать аудио, графическую и видео-

информацию. Эти технологии позволяют преподавателям и ученикам использовать различные источники информации. Компьютеры стали мощным инструментом обучения. Однако это не означает, что компьютер, выполняющий некоторые задачи преподавателя, может исключить преподавателя из учебного процесса. Напротив, квалифицированное сотрудничество между человеком и персональным компьютером в области образования делает процесс обучения более эффективным.

Таким образом, на основании вышеизложенного можно сделать вывод, что органичное и рациональное применение средств информационно-коммуникативных технологий на уроках по начальной военной подготовке во многом способствует формированию, развитию индивидуальных способностей обучаемого. Оно также помогает построению его познавательных способностей, индивидуальной образовательной траектории, а также стремления к самосовершенствованию. Применение средств информационно-коммуникативных технологий способствует позитивному отношению старшеклассников к занятиям начальной военной подготовки, преподавателей, их одноклассников, росту самостоятельности и самостоятельному усвоению знаний и повышению мотивации к учебе.

В третьем параграфе второй главы – **«Результативность экспериментальной работы по подготовке к военной службе, патриотическому и гражданскому воспитанию старшеклассников»** – в ходе экспериментальной работы решался ряд исследовательских задач в несколько этапов.

Исходя из поставленных задач, были поставлены и решены следующие задачи:

1. Разработана и внедрена методика формирования положительной мотивации молодежи и их подготовки к военной службе в средних общеобразовательных учреждениях.
2. Были протестированы и скорректированы инструменты исследования.
3. Проводился анализ и педагогическая интерпретация полученных результатов, основные пути улучшения готовности молодежи к военной службе в средних общеобразовательных учреждениях.

Гипотеза исследования проводилась с помощью целенаправленной методики, которая включала методы и приемы, связанные с военной сферой, инструментарий и организационные формы дидактической и образовательной направленности.

Апробация использованной методики проводилась в ходе экспериментальных исследований, что подтвердило ее точность и целесообразность решения педагогических задач. Однако было необходимо внести изменения и отредактировать сохраненную методику исследования.

С организационной точки зрения, экспериментальная работа проводилась в средних общеобразовательных учреждениях № 15, №41 Каракамышского джамоата Темурмаликского района Хатлонской области. В ходе собеседований, интервью, анкетирования были изучены 10 учителей-организаторов НВП, более 60 учащихся. В исследовании приняли участие две группы учащихся 10-11

классов средних общеобразовательных учреждений №15, №41 Каракамышского джамота Темурмаликского района Хатлонской области.

На этапах подготовки, формирования, контроля экспериментальной работы оценивалась эффективность подготовки старшеклассников к военной службе. Уровень знаний о военной службе, военной деятельности оценивался на основе тестов.

Уровень готовности старшеклассников к военной службе в экспериментальной работе оценивалась на уровнях: высокий, средний и низкий. Это позволило объективно обсудить процесс модернизации педагогических методов обучения молодежи на предмет эффективности учителей и влияния обучения в ходе экспериментальных исследований.

Подготовительный этап к проведению экспериментальной работы охватывал решение следующих задач:

1. Определение основной цели, задач; формулировка и уточнение исследовательской гипотезы. Цель экспериментального исследования заключалась в установлении зависимости эффективности учебных методов от разработки и внедрения программы модернизации педагогических методов по предмету «Начальной военной подготовки», в проверке эффективности мер педагогического воздействия, предложенных с целью будущих защитников Отечества и патриотов.

2. Осуществлен анализ и разбор содержательной части работы; выбор эффективных форм, методов влияния на подготовку старшеклассников к военной службе; проведена оценка начальных, промежуточных, окончательных результатов. Основными исследовательскими методами являлись: учебно-методическая, и воспитательная работа преподавателей-военруков, педагогическое наблюдение за учебной и практической деятельностью старшеклассников, анализ и оценка результатов проведенных мероприятий по подготовке старшеклассников к военной службе в рядах Вооруженных Сил; проведение опросов, интервью со старшеклассниками средних общеобразовательных школ; независимый анализ характера старшеклассников и изучение личных их дел; экспертные оценки или метод оценки, методы профессиональной ориентации в военном деле; обобщение и обучение передового опыта и т.д.

3. Указанные методы в ходе экспериментальной работы использовались нами в соответствии с методической целью как отдельно, так и комплексно, и имели определенный характер их использования.

Как показали результаты проведенного исследования, уровень начальной военной подготовки старшеклассников в средних общеобразовательных школах представляет собой исторически специфическое понятие. Имея междисциплинарный характер, она отражает степень готовности старшеклассника к военной службе в рядах Вооруженных Сил страны, формирование патриотизма у будущего военнослужащего, включающего интеллектуальные, эмоциональные и волевые качества личности; физическую и психическую выносливость; чувство ответственности за защиту своей Родины; проявление чувства долга, саморегулирование; дисциплину, а также

положительное отношение старшекласника к допризывной готовности (3).

Таблица 3. Уровень знаний старшекласников о военной службе, военной деятельности

Уровень знаний	Контрольные классы 10 «А», 11 «А» – 36 учащихся		Экспериментальные классы 10 «Б», 11 «Б» – 38 учащихся	
	Перед тестом	После теста	Перед тестом	После теста
Высокий	4 чел. – 11%	8 чел. – 22%	2 чел.а – 5%	16 чел. – 42%
Средний	14 чел. – 39 %	16 чел. – 45 %	14 чел. – 37 %	12 чел. – 32 %
Низкий	18 чел. – 50%	12 чел. – 33%	22 чел. – 58 %	6 чел. – 26%

Уровень знаний учащихся о военной службе и военной деятельности наглядно показан на рисунках 1 и 2.

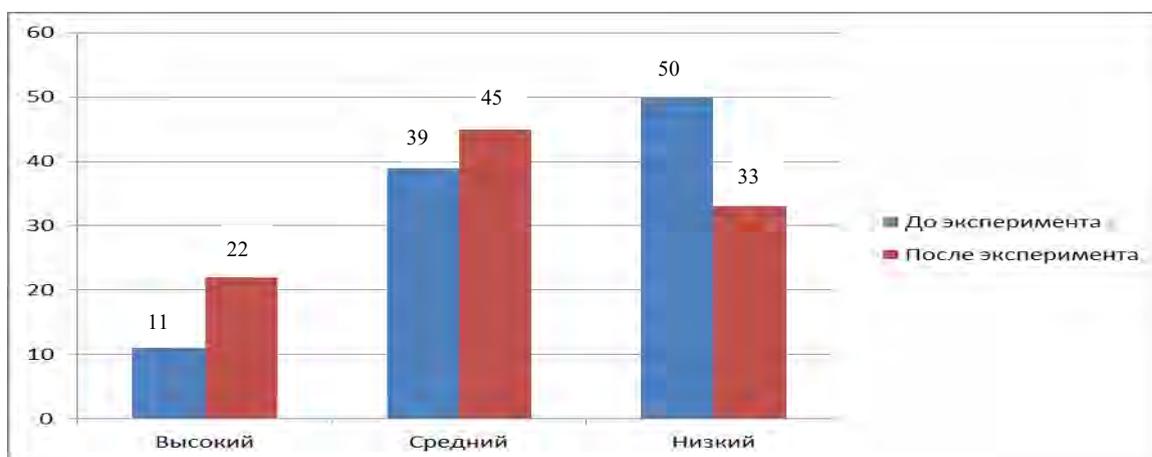

Рисунок 1. Диаграмма уровня знаний учащихся контрольной группы (10 классов «А», 11 «А») о военной службе и военной деятельности до и после эксперимента

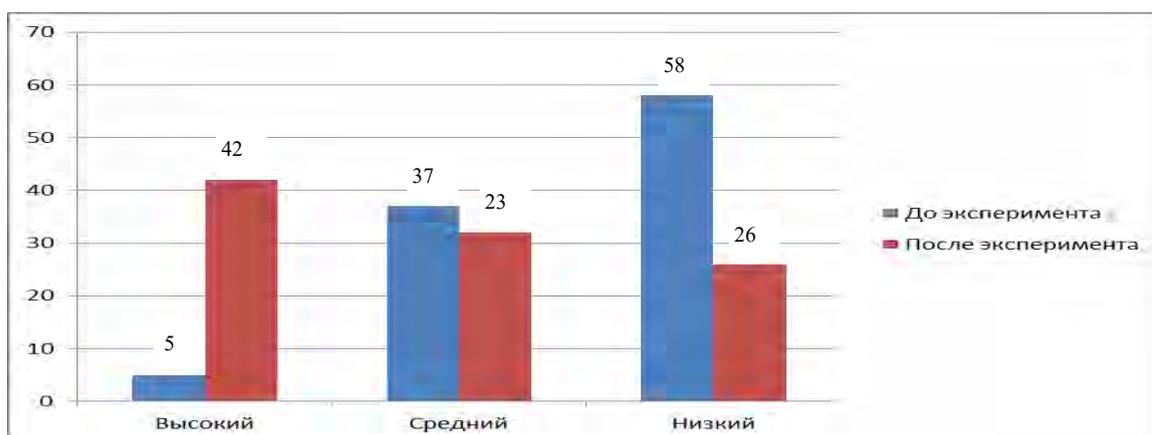

Рисунок 2. Диаграмма уровня знаний учащихся экспериментальной группы (10 «Б», 11 «Б») о военной службе и военной деятельности (до и после эксперимента)

Как показывают вышеприведенные данные, до начала проведенного нами эксперимента высокий уровень знаний старшекласников характеризовался глубиной, полнотой, пониманием знаний. Это уровень преобладал в основном в

контрольном классе 11«А», составляя 11%. После проведения нами экспериментальной работы показатель этого уровня увеличился до 22%. Однако, по сравнению со старшеклассниками экспериментального класса 11«Б», он снизился на 42%.

В контрольном классе после проведения формирующего этапа эксперимента средний уровень знаний увеличился с 39% до 45%. Этот показатель в старших классах экспериментального класса снизился незначительно, составляя с 37 % до 32%.

Низкий уровень знаний старшеклассников в 11 классе «В» экспериментальной группы, который характеризовался своей фрагментарностью, на контрольном этапе снизился значительным образом, а именно - с 58% до 26%, а также на 32% уменьшился относительно показателей старшеклассников контрольной группы.

Определение отношения учащихся к военной службе в Вооруженных Силах проводилось с помощью анкеты (таблица 4).

Таблица 4. Отношение молодых людей к военной службе

№	Вопросы анкеты	10 «А» 11 «А» до экспер.	10 «А» 11 «А» после экспер.	10 «Б», 11 «Б» до экспер.	10 «Б», 11 «Б» после экспер.
1.	Позитивной отношение к военной службе	14	16	10	24
2.	Негативное отношение к военной службе	18	12	18	12
3.	Неопределенное отношение к военной службе	4	8	10	2
4.	Желание в будущем заниматься именно деятельностью по военной профессии	12	16	12	20
5.	Существование интереса и внимания к общественной и политической жизни страны	10	14	14	22
6.	Каким фильмам отдаете предпочтение: 1) военно-патриотическими фильма 2) фильмам про боевиков	14 22	18 18	6 32	12 14
7.	Желание и интерес к участию в деятельности военных, общественно-патриотических организаций	12	12	8	18

8.	Являются готовыми, чтобы помочь солдатам или участникам миротворческих операций	14	18	10	22
		18	18	14	16

Как стало известно после формирующего этапа, старшеклассники экспериментальной группы улучшили свое отношение к военной службе и повысили свою мотивацию к ней. Так, у старшеклассников позитивное отношение к военной службе с 10 увеличилось до 24 учеников. У 6 старшеклассников отрицательное отношение к военной службе снизилось. Желание связать свою профессию с военной службой возросло у 20 старшеклассников. При этом, интерес и мотивацию к общественно–политической жизни общества проявили 22 учащегося. 12 учащихся предпочитают военно–патриотические фильмы.

22 старшеклассника выразили желание поддержать военнослужащих, которые участвуют в миротворческих операциях. Все приведенные выше показатели в контрольном классе практически сохранились неизменными.

В экспериментальной работе нами проведена диагностика формирования и развития личностных качеств старшеклассников, их морально-нравственных ценностей, гражданственности. В таблице 5 приведены полученные результаты по ним. Было предложено старшеклассникам обеих классов написать сочинение на тему «Военная служба – гражданский долг».

Таблица 5. Формирование значимых общественных ценностей, качеств, нравственных качеств личности старшеклассника на примере гражданства

Уровень знаний	Контрольные классы 10 «А» 11 «А» – 36 учащихся		Экспериментальные классы 10 «Б», 11 «Б» – 38 учащихся	
	До экспер.	После экспер.	До экспер.	После экспер.
Высокий	4 человека – 11%	6 человек – 17 %	4 человека – 10 %	16 человек – 42 %
Средний	16 человек – 44%	16 человек – 45	14 человек – 37 %	16 человек – 42 %
Низкий	16 человек – 45	14 человек – 38	20 человек – 53 %	6 человек – 16 %

Формирование значимых ценностей, качеств, морально- нравственных качеств личности на примере гражданства показано на рисунках 3 и 4.

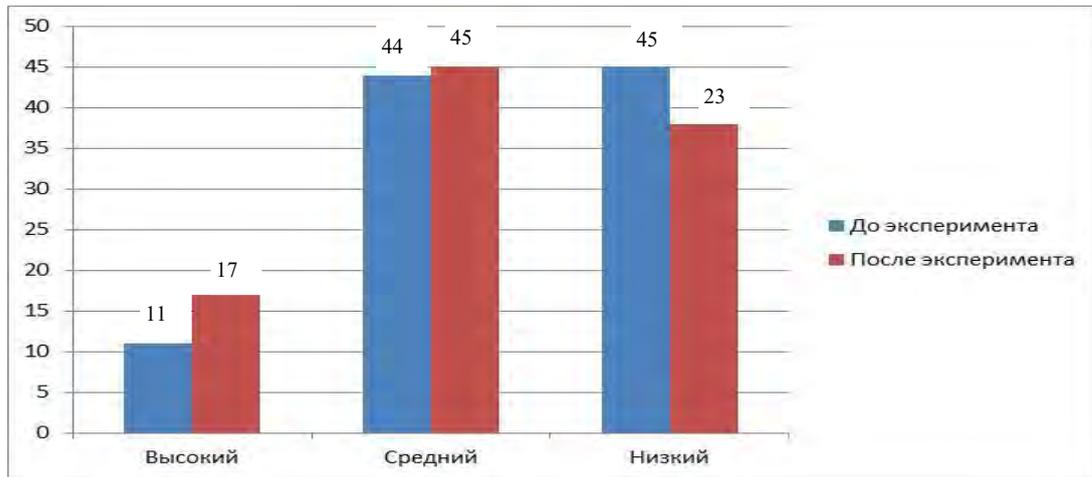

Рисунок 3. Диаграмма формирования значимых ценностей, качеств, морально-нравственных качеств личности на примере гражданства у старшеклассников контрольной группы (10 класс «А», 11 «А»).

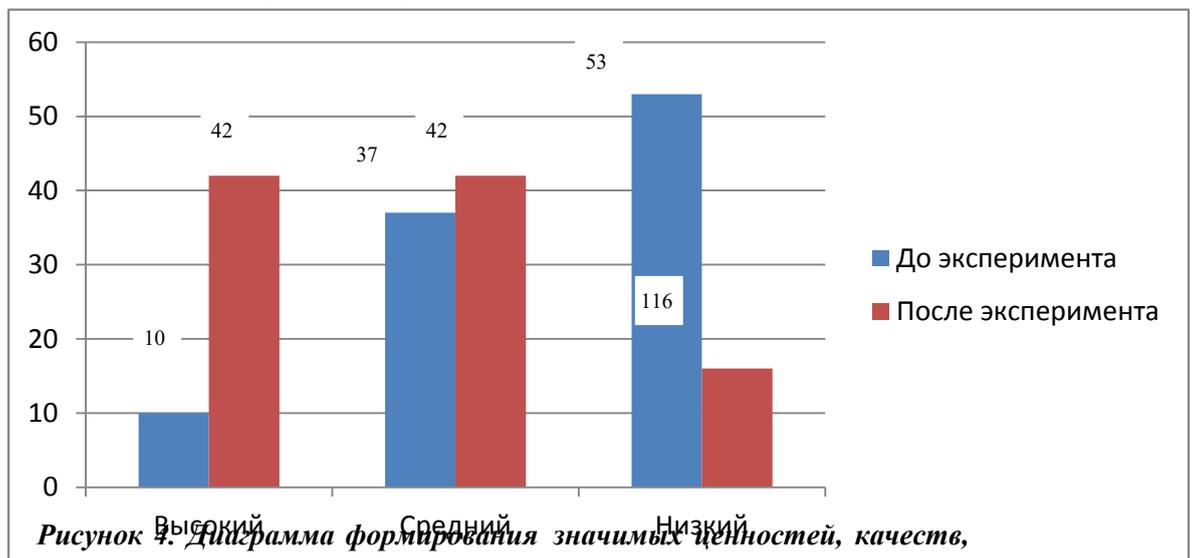

Рисунок 4. Диаграмма формирования значимых ценностей, качеств, морально-нравственных качеств личности на примере гражданства у старшеклассников экспериментальной группы (классы 10 «Б», 11 «Б»).

Результаты контрольной фазы показали, что такое качество, как гражданственности в экспериментальном классе старшеклассников с 11% увеличилось до 42%. При том, что всего шесть учеников находились на самом низком уровне, составляя и 16 %, а среднее значение с результатами контрольной группы старшеклассников сравнивалось с полученной разницей в 3,3%.

Определить представления старшеклассников о патриотизме позволила методика работы с неполными предложениями, полученные результаты по которой приведены в сводной таблице 6.

Таблица 6. Представления учащихся средних общеобразовательных школ о патриотизме

Уровень имеющих знаний	Контрольные классы (10 «А», 11 «А» – 36 учащихся)		Экспериментальные классы (10«Б» , 11 «Б» – 38 учащихся)	
	До экспер.	После экспер.	До экспер.	После экспер.

Высокая	4 чел. – 11%	6 чел. – 17 %	4 чел. – 10%	16 чел. – 42%
Средний	14 чел. – 39 %	16 чел. – 44%	16 чел. – 42%	16 чел. – 42%
Низкий	18 чел. – 50%	14 чел. – 39 %	18 чел. – 48 %	6 чел. – 16%

Визуально восприятие патриотизма старшеклассниками показано на рисунках 5 и 6.

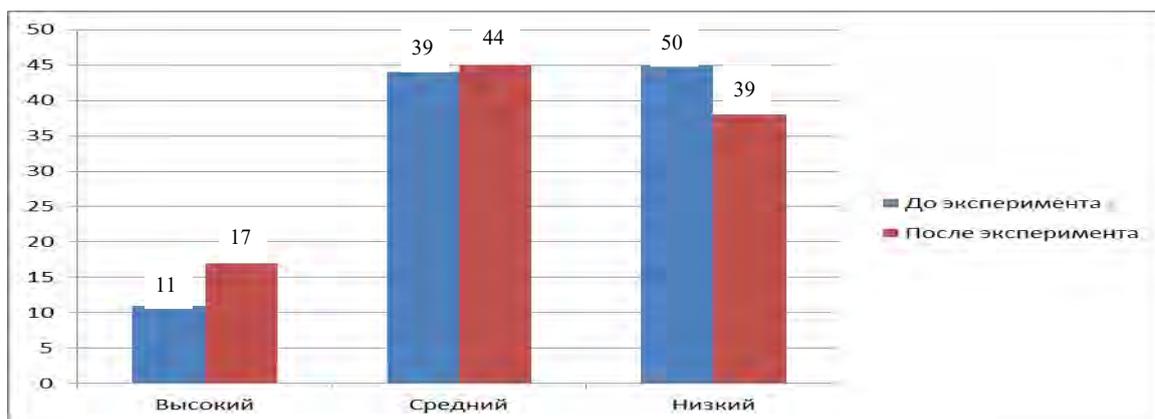

Рисунок 5. Восприятие старшеклассниками патриотизма в контрольной группе до и после эксперимента (10 класс «А», 11 «А»).

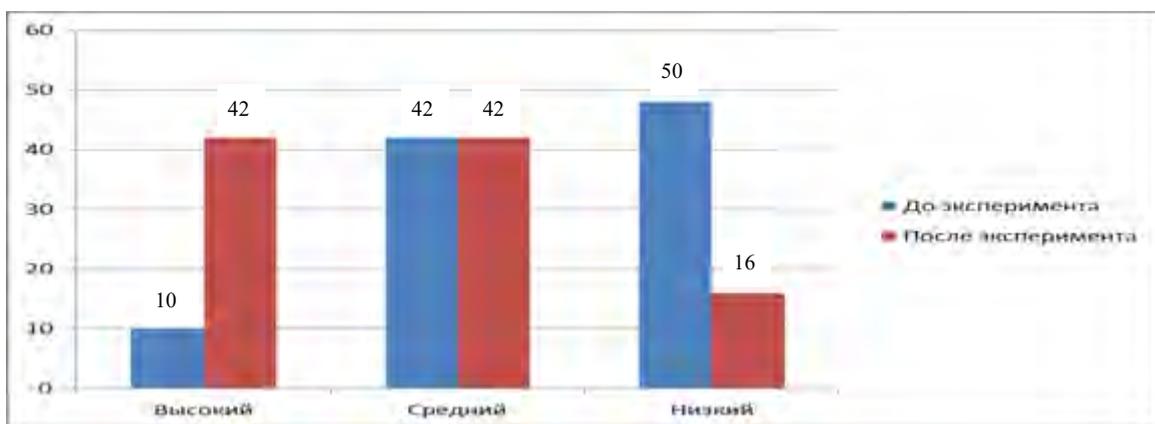

Рисунок 6. Диаграмма восприятия учениками старших классов патриотизма в экспериментальной группе до и после эксперимента (10«Б», 11«Б»).

В классах 10 «Б», 11 «Б» с 10% до 42% повысилось чувство патриотизма, а в классах 10 «А», 11 «Б» оно повысилось на 17 %. У шести учащихся класса сохранилось отрицательное отношение, которое составило 16 % и по сравнению с контрольной группой, составлявшей 39 %, был низким.

Следует отметить, что результаты, полученные нами на всех этапах опытно-экспериментальной работы у старшеклассников экспериментальной группы, были выше, чем у старшеклассников контрольной группы.

Старшеклассники, отнесенные нами к высокой степени готовности, показали следующие качества: соответствующие программные знания, чувство гражданина-патриота своей Родины, повышенный интерес к будущей военной службе, военной деятельности, а также отождествление себя с защитником

своей Родины, отнесены нами к высокой степени готовности.

Полученные результаты приведены в таблице 7.

Таблица 7. Готовность учащихся к военной службе

Уровень имеющих знаний	Контрольные классы (10«А», 11«А» – 36 учащихся)		Экспериментальные классы (10«Б», 11«Б» – 38 учащихся)	
	До экспер.	После экспер.	До экспер.	После экспер.
Умение предлагать альтернативный путь решения существующей проблемы	4 человека – 11 %	6 человек – 16,6 %	16 человек – 42,2 %	30 человек – 78,9 %
Способность объективно	14 человек – 39 %	16 человек – 44,5%	16 человек – 42,2%	34 человека – 89,4%
Умение коллективного решения проблемы	18 человек – 50%	14 человек – 38,8%	18 человек – 47,3%	34 человека – 89,4%
Способность «играть» в потенциальную	14 человек – 38,8%	16 человек – 44,5%	16 человек – 42,2%	28 человек – 73,6%
Умение позитивного решения конфликтов	16 человек – 44,5%	16 человек – 44,5%	14 человек – 36,8%	32 человек – 84,2%

Таким образом, средний уровень подготовки наблюдается у старшеклассников, обладающих развитыми правовыми знаниями, понимающих действительную военную службу в рядах Вооруженных Сил как гражданский долг, различным уровнем физической и психологической подготовленности.

Старшеклассники, чье поведение не выявило явных проявлений личностных качеств, а также ценностных тенденций, которые являются важными для прохождения военной службы, характеризовались в ходе исследования низким уровнем готовности старшеклассников к военной службе в рядах Вооруженных Сил (таблица 8).

Таблица 8. Сравнение полученных результатов по формированию военной, патриотической, гражданской готовности

Уровень образования	До экспер. (%)			После экспер. (%)		
	Подготовка к военной службе	Патриотизм	Гражданственность	Подготовка к военной службе	Патриотизм	Гражданственность
Высокий	47%	11%	10%	89%	42%	42%
Средний	42%	42%	37%	79%	42%	42%
Низкий	37%	47%	53%	77%	17%	16%

Сравнение результатов формирования военной, патриотической и гражданской готовности наглядно показано на рисунках 7 и 8.

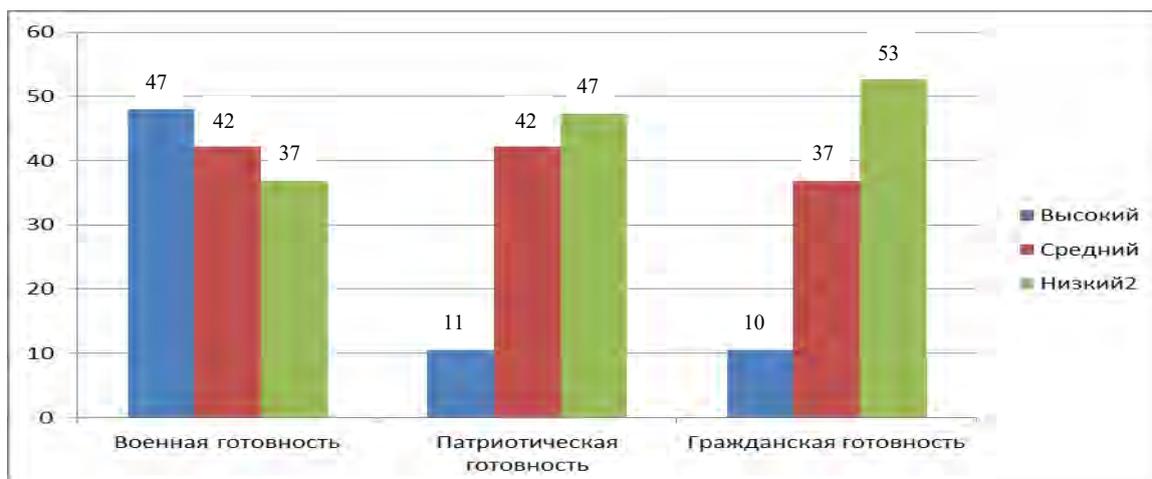

Рисунок 7. Диаграмма сравнения результатов формирования военной, патриотической и гражданской готовности в контрольной группе (10 класс «А», 11 «А»)

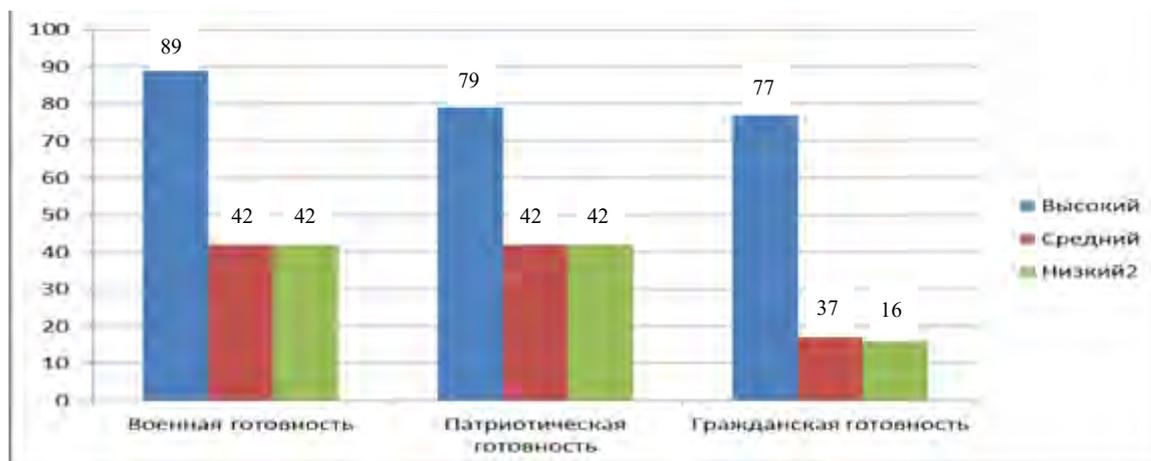

Рисунок 8. Диаграмма сравнения результатов формирования военной, патриотической, гражданской готовности старшеклассников в экспериментальной группе (10 класс «Б», 11 «Б»).

Анализ полученных нами результатов экспериментального исследования позволил подтвердить предложенный подход, выполненная математическая обработка полученных нами результатов доказывает эффективность предложенных педагогических условий подготовки учащихся средних общеобразовательных школ к военной службе.

ОБЩИЕ ЗАКЛЮЧЕНИЯ И РЕКОМЕНДАЦИИ

В заключение, основываясь на экспериментальных исследованиях, нами сделан вывод, что, можно повысить эффективность подготовки старшеклассников к действительной военной службе в общеобразовательных учреждениях, в том числе благодаря внедрению методики, разработанной в ходе настоящего исследования.

Полученные результаты свидетельствуют о необходимости создания

современной методики подготовки молодежи к военной службе, принятия соответствующих решений, правильной координации деятельности различных ведомств, учебных заведений, общественных организаций и военных комиссариатов.

Таким образом, проведенные исследования показали, что главными проблемами, требующими своего решения при совершенствовании подготовки учащихся старших классов к действительной военной службе в рядах вооруженных сил республики, это:

- развитие и совершенствование организационной деятельности общеобразовательных школ по подготовке к военной службе учащихся общеобразовательных школ;
- разработка и совершенствование технологий патриотического воспитания и педагогической методики при подготовке старшеклассников к будущей военной службе в средних общеобразовательных учреждениях;
- развитие сотрудничества средних общеобразовательных учреждений с военкоматами, воинскими частями и общественными организациями.

Рекомендации для практического использования результатов исследования:

Для повышения организационной эффективности средних общеобразовательных учреждений при подготовке старшеклассников к военной службе в рядах Вооруженных Сил является целесообразной:

- разработка учебных программ и планов, учебников и учебных пособий по подготовке, переподготовке и повышению квалификации преподавателей-организаторов, военруков в общеобразовательных учреждениях по обучению начальной военной подготовке;
- организация учебных курсов для преподавателей – организаторов начальных курсов военной подготовки в средних общеобразовательных учреждениях;
- разработка в соответствии с основными учебными планами средних общеобразовательных школ типовых образовательных программ по предмету «Начальная военная подготовка»;
- нахождение, организация и использование для обучения граждан курса «Начальная военная подготовка» мобильных учебных пунктов;
- оборудование общеобразовательных школ учебниками, учебными и наглядными пособиями по «Начальной военной подготовке»;
- разработка и копирование методических пособий для оснащения в общеобразовательных школах предметных кабинетов «Начальная военная подготовка»;
- организация подписки общеобразовательных учреждений на периодические издания (журналы, газеты), имеющие военно-патриотический характер;

– приглашение на встречи со старшеклассниками средних общеобразовательных школ лиц, проходивших службу в Вооруженных Силах республик, курсантов, выпускников военных вузов.

С целью проведения последующих научно-исследовательских работ, сопряженных с темой данной диссертационной работы, предлагается рассмотрение следующих тем: «Инновационный процесс обучения в инновационном учебном предмете начальной военной подготовки», «Уроки самообучения и военно-патриотические уроки начальной военной подготовки», «Значение военно-спортивных учений в воспитании у учащихся патриотизма», «Формирование личности и воспитание у учащихся чувства патриотизма в процессе обучения учащихся старших классов общеобразовательных школ начальной военной подготовке», «Использование инновационных технологий обучения в процессе преподавания предмета «Начальная военная подготовка», «Совершенствование методики подготовки учителей-организаторов начальной военной подготовки», «Анализ и рассмотрение путей повышения чувства патриотизма у старшеклассников в процессе преподавания начальной военной подготовки и внеклассных мероприятий»; «Военно-профессиональная направленность учащихся общеобразовательных школ»; «Развитие практических навыков у молодежи в процессе обучения основам военной службы» и т.д.

ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ ДИССЕРТАЦИИ ИЗЛОЖЕНЫ В СЛЕДУЮЩИХ ПУБЛИКАЦИЯХ АВТОРА:

1) Статьи, опубликованные в рецензируемых журналах, рекомендованных ВАК при Президенте РТ и ВАК Министерства образования и науки РФ:

[1-А] Холмуродов М.Г. Использование информационно-коммуникативных технологий на уроках начальной военной подготовки//Вестник педагогического университета. ISSN (2219–5408). № 2 (2), 2020. С. 151–155. (на таджикском языке)

[2-А] Холмуродов М.Г. Планирование процесса обучения начальной военной подготовке в общеобразовательных школах //Вестник педагогического университета. ISSN (2219–5408). № 1 (1), 2020. С. 254–258. (на таджикском языке)

[3-А] Холмуродов М.Г. Профессионально-прикладная физическая подготовка как средство воспитания и совершенствования личности курсантов//Вестник Таджикского Национального университета. ISSN (2074–1847) № 10. 2019. С. 262–268. (на таджикском языке)

[4-А] Холмуродов М.Г. История, сущность и содержание начальной военной подготовки//Вестник Института языков Паёми. Серия педагогики. ISSN (2226–9355). № 4 (36). 2019. С. 142–146. (на таджикском языке)

[5-А] Холмуродов М.Г. Сущность процесса обучения начальной военной подготовке в общеобразовательной школе// Вестник педагогического университета. ISSN (2226–9355). № 2 (38), 2020. С. 107–113.

2) Статьи и материалы, опубликованные в других изданиях:

[6-А] Холмуродов М.Г. Концептуальные отношения к разработке обучения начальной военной подготовке // Педагогика на стыке научных эпох. – Волгоград, 2020. С. 106–117.

[7-М] Холмуродов М.Г. Соответствие учебной программы и учебника «Начальная военная подготовка» к требованиям времени. // Сборник материалов научно-практической конференции на тему «Исследование и совершенствование содержания образования (стандарты, учебные планы и учебники) учреждений общего среднего образования» // Институт развития образования им. Дждоми АТТ. - Душанбе, 2020. - С. 73-77.

[8-М] Холмуродов М.Г. Пути совершенствования обучения начальной военной подготовки в общеобразовательных учреждениях. // Сборник материалов республиканской научно-практической конференции на тему «Эффективные пути подготовки высококвалифицированных кадров, отвечающих требованиям современности, в высших учебных заведениях» // Институт развития образования им. Дждоми АТТ. – Душанбе, 2022. – С. 94-96.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Холмуродов Манучеҳр Ғуломҳайдарович дар мавзуи «Хусусиятҳои педагогии таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ» аз рӯйи ихтисоси 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот, ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои пешниҳодӣ пешниҳод гардидааст.

Калидвожаҳо: хусусиятҳои педагогӣ, методикаи таълим, омодагии ибтидоии ҳарбӣ, амнияти миллӣ, уҳдадорӣ ҳарбӣ, тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ, педагогика, низомӣ таҳсилоти умумӣ, вақти таълимӣ, омӯзгор – роҳбари ҳарбӣ, устои ҳарбӣ, воситаҳои таълим, методҳо ва усулҳои таълим, шароити педагогӣ, технологияҳои иноватсионӣ иртиботӣ, салоҳиятҳо, хизмати ҳарбӣ.

Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ мазкур хусусиятҳо ва шароити беҳтарини педагогии таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар доираи асоснокии низомӣ омодакунӣ ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ватандӯстӣ ва шаҳрвандӣ ҳамчун доминантаи ташаккули мавқеи ҳаётии хонандагони синфҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ошкор ва баррасӣ шудааст.

Муаллиф кӯшиш ба харҷ додааст, ки мавқеи омодагӣ ба хизмати ҳарбӣ, ватандӯстӣ ва шаҳрвандии хонандагони синфҳои болоиро дар машғулиятҳои омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ Ҷумҳурии ташаккул диҳад.

Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ масъалаҳои зерини таҳқиқотӣ ҳаллу ҷавоб карда шудаанд:

- мазмун, ҳадафҳо ва вазифаҳои машғулиятҳои «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ» баррасӣ карда шудааст;
- таҳлили таърихӣ педагогии масъалаи ташаккул ва рушди низомӣ таълими омодагии ибтидоии ҳарбии хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ гузаронида шудааст;
- амалияи омодакунӣ ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ва шаҳрвандии хонандагони синфҳои болоӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил ва арзёбӣ карда шудааст;
- роҳҳои такмил додани таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ ва шароити татбиқи онҳо дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ муайян карда шудааст;
- самарабахшии кори таҷрибавӣ-озмоишӣ оид ба омодакунӣ ба хизмати ҳарбӣ, тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ва шаҳрвандии хонандагони синфҳои болоӣ таҳия ва тарқиқи озмоиш санҷида шудааст;
- оид ба такмили таълими омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар асоси гузаронидани озмоиши педагогӣ тавсияҳо пешниҳод гардидааст.

Натиҷаҳои таҳқиқотро дар банақшагирии раванди таълимӣ оид ба омодагии ибтидоии ҳарбӣ дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ ва таҳияи маҷмуаҳои таълимӣ методӣ дар сатҳҳои муҳталифи омодагии пеш аз даъватшавандагони дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ таҳсилкунанда истифода бурдан мумкин аст.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Холмуродова Манучехра Гуломхайдаровича на тему “Педагогические особенности обучения начальной военной подготовке в средних общеобразовательных учреждениях” по специальности 13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования, представленной на соискание ученой степени кандидата педагогических наук

Ключевые слова: педагогические особенности, методика обучения, начальная военная подготовка, национальная безопасность, военное обязательство, военно-патриотическое воспитание, педагогика, система общего образования, учебное время, военный руководитель, военный кабинет, средства обучения, методы и способы обучения, педагогические условия, инновационно-коммуникативные технологии, компетенция, военная служба.

В настоящем диссертационном исследовании выявлены педагогические особенности и оптимальные условия обучения начальной военной подготовке в рамках обоснованности системы подготовки к военной службе, воспитания патриотизма и гражданственности как доминанты в формировании жизненной позиции старшеклассников общеобразовательных школ Республики Таджикистан.

Автор старался формировать позицию военно–патриотической и гражданской готовности старшеклассников на занятиях начальной военной подготовки в общеобразовательных школах Республики Таджикистан.

В исследовании автором решены следующие исследовательские задачи:

- рассмотрены содержание, цели и задачи занятий по «Начальной военной подготовке»;
- проведены историко–педагогический анализ формирования и развития системы обучения начальной военной подготовке учащихся в общеобразовательных школах;
- исследованы педагогические особенности обучения начальной военной подготовке учащихся в общеобразовательных школах;
- анализирована практика подготовки к военной службе, воспитания патриотизма и гражданственности учащихся общеобразовательных школ;
- определены пути совершенствования обучения начальной военной подготовке учащихся и условия их реализации в общеобразовательных школах;
- разработана и экспериментально проверена результативность опытно – экспериментальной работы по подготовке к военной службе, воспитанию патриотизма и гражданственности старшеклассников.
- представлены рекомендации по совершенствованию обучения начальной военной подготовке учащихся и условий их реализации в общеобразовательных школах.

Полученные новые теоретические и практические факты диссертационного исследования могут быть использованы в планировании учебного процесса по начальной военной подготовке в общеобразовательном учреждении; разработке учебно–методических сборников на различных уровнях довоенной подготовки призывников, обучающихся в общеобразовательных учреждениях.

ANNOTATION

for the dissertation of Kholmurodov Manuchehr Gulomhaydarovich on the topic “Pedagogical features of teaching primary military training in general educational institutions” in the specialty 13.00.01 - General Pedagogy, History of Pedagogy and Education, submitted for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences

Keywords: pedagogical features, teaching methods, initial military training, national security, military commitment, military-patriotic education, pedagogy, general education system, study time, military leader, military office, teaching aids, teaching methods and methods, pedagogical conditions, innovation and communication technologies, competence, military service.

This dissertation research reveals the pedagogical features and optimal conditions for teaching primary military training within the framework of the validity of the system of preparation for military service, education of patriotism and citizenship as a dominant in the formation of the life position of high school students of secondary schools of the Republic of Tajikistan.

The author tried to form the position of military-patriotic and civil readiness of high school students in the primary military training classes in secondary schools of the Republic of Tajikistan.

In the study, the author solved the following research tasks:

- the content, goals and objectives of classes on "Basic military training" are considered;

- a historical and pedagogical analysis of the formation and development of the system of teaching primary military training of students in general education schools was carried out;

- the pedagogical features of teaching primary military training of students in general education schools were studied;

- the practice of preparation for military service, education of patriotism and citizenship of students of general education schools was analyzed;

- the ways of improving the teaching of primary military training of students and the conditions for their implementation in general education schools are determined;

- developed and experimentally tested the effectiveness of experimental - experimental work on preparation for military service, education of patriotism and citizenship of high school students.

- recommendations are presented for improving the teaching of primary military training of students and the conditions for their implementation in general education schools.

The obtained new theoretical and practical facts of the dissertation research can be used in planning the educational process for initial military training in a general education institution; development of educational and methodological collections at various levels of pre-war training of conscripts studying in general educational institutions.